

Universiteit Utrecht

Invloed van sociaal kapitaal op vrijwilligerswerk

Masterthesis Vraagstukken van beleid en
organisaties

Kleemans, F.C.J. (Floor)

11-08-2014

**Eerste Begeleiders: Sindy Farag
Tweede Beoordelaar: Anne Roeters**

Invloed van sociaal kapitaal op vrijwilligerswerk

Dit onderzoek heeft de invloed van sociaal kapitaal op het doen van vrijwilligerswerk onderzocht. Daarbij is gekeken naar de factoren 'algemeen sociaal vertrouwen' en 'sociale contacten'. Vanuit de sociaal kapitaal theorie gezien hebben beide factoren een positieve invloed op het doen van vrijwilligerswerk. Dit onderzoek heeft gebruik gemaakt van de European Social Survey wave 6 uit 2012. Daarvan wordt de Nederlandse data gebruikt wat neerkomt op 1845 respondenten van 15 jaar en ouder. In dit onderzoek wordt een bevestiging voor beide factoren gevonden. Verder blijkt dat het hebben van sociale contacten van de twee factoren de sterkste invloed heeft op het doen van vrijwilligerswerk en er wordt geen interactie-effect gevonden.

Voorwoord

Dit onderzoek symboliseert het einde van een mooie studententijd. Een tijd waarin ik heel veel heb mogen leren en, soms zonder het te beseffen, vele ontwikkelingen heb doorgemaakt. De vanzelfsprekendheid waarmee ik me de titel ‘student’ heb toegeëigend is denk ik ook een van de redenen waarom deze scriptie niet helemaal gemakkelijk tot stand is gekomen. Wellicht dat een klein, maar koppig, gedeelte van mij die titel een lange tijd helemaal niet heeft willen afstaan. Echter, nu het zo ver is merk ik dat het tijd is om op zoek te gaan naar een nieuwe titel. ‘Werkzoekende’ en ‘starter’ zijn de eersten die in me opkomen, het klinkt even anders maar ik weet dat ik er wel aan kan wennen. Dit wordt ook een stuk gemakkelijker omdat deze vervolgens voorafgegaan zullen worden aan het welverdiende ‘Master of Science’.

Dit onderzoek was niet mogelijk zonder de tijd en aandacht van mijn scriptie begeleidster. Het traject dat, we niet samen zijn begonnen maar wel samen hebben beëindigd, kan ik omschrijven als hobbelig. Onvermurwbaar voor mijn koppigheid en een houvast tijdens paniek momenten. Deze eigenschappen moet ik ook toekennen aan mijn stagebegeleiders; zij hebben alle fasen van de ontwikkeling van dit stuk met geduld aangehoord en stonden altijd klaar voor het geven van feedback.

Daarnaast gaat mijn dank uit naar mijn lieve familie en vriendinnetjes, die, vaker dan ik zelf, altijd van een goede afloop overtuigd waren. Onvermoeibare oppep-momenten en een stroom aan positieve feedback valt hun ter ere.

Utrecht, 2014

BSc. Floor Cornelia Johanna Kleemans

Invloed van sociaal kapitaal op vrijwilligerswerk

Inhoudsopgave

1. Inleiding	5
1.1 Context	5
1.1.1 Maatschappelijke en wetenschappelijke relevantie	6
1.2 Doel- en vraagstelling	9
1.3 Leeswijzer	10
2. Theorie	11
2.1 Achtergrond en trends in vrijwilligerswerk.....	11
2.2 Sociaal kapitaal theorie	14
2.2.1 Algemeen sociaal vertrouwen	16
2.2.2 Sociale contacten	17
2.2.3 Controle variabelen	20
3. Data	22
3.1 Dataset	22
3.2 Operationalisering variabelen.....	23
3.2.1 Vrijwilligerswerk.....	23
3.2.2 Algemeen sociaal vertrouwen	23
3.2.3 Sociale contacten	24
3.2.4 Interactie variabele	24
3.2.5 Controle variabelen	24
3.3 Beschrijving variabelen.....	28
4. Analyse.....	29
4.1 Hypothesen.....	29
4.2 Controle variabelen	31
5. Conclusie en discussie.....	34
5.1 Conclusie.....	34
5.2 Discussie.....	36
Literatuurlijst	38

1. Inleiding

1.1 Context

De afgelopen decennia heeft er een verandering in onze maatschappij plaatsgevonden; van wat voorheen een verzorgingsstaat was zijn we gegaan naar een participatiesamenleving. Een ‘doe-democratie’ zoals de overheid het typeert (Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties [BZK], 2013). Deze doe-democratie kenmerkt zich onder andere doordat burgers centraal worden gezet in het beleid. Er wordt aangestuurd op meer zelfredzaamheid; burgers zijn daarbij zelf verantwoordelijk voor hun (actieve) deelname aan de samenleving (Raad voor het openbaar bestuur [Rob], 2012; Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid [WRR], 2012). Daarnaast draagt een compacter wordende overheid verantwoordelijkheid en zeggenschap over aan de samenleving. Zij moet leren (en durven) los te laten, waardoor burgers de ruimte krijgen rechtstreeks oplossingen te bieden voor problemen die zij ondervinden in bijvoorbeeld hun eigen buurt of wijk (BZK, 2013; Rob, 2012).

Door meer nadruk te leggen op eigen verantwoording en zelfredzaamheid zien verschillende onderzoeken (o.a. Almond & Verba, 1980; Putnam, 1993, 2003) burgerparticipatie als essentieel onderdeel van de samenleving. Deze participatie kan op allerlei manieren worden vormgegeven; van zelfbeheer van een openbare ruimte tot aan het deelnemen aan demonstraties. Hoewel tegenwoordig meer aandacht en beleid besteed wordt aan participatie in de richting van zelfbeheer blijft de meest voorkomende en wellicht meest ingrijpende vorm van burgerparticipatie het doen van vrijwilligerswerk door burgers. Vanwege de omvang, invloed en mate van organiseerbaarheid vormt vrijwilligerswerk daarmee het onderzoeksterrein van dit onderzoek. Het doen van vrijwilligerswerk betreft een omvangrijk gebied, wat vele uiteenlopende en diverse betekenissen kent. In dit onderzoek wordt, in navolging van Wilson (2000), vrijwilligerswerk gedefinieerd als *‘iedere activiteit waarbij tijd vrijelijk gegeven wordt ten behoeve van een ander, groep, organisatie of de samenleving’* met daarbij aanvullend de omschrijving *‘onbetaald werk voor partijen waarmee de werknemer geen contractuele, familiale of vriendschappelijke verplichtingen heeft’* (p. 215). Het doen van vrijwilligerswerk zou essentieel zijn voor de vorming van sociaal kapitaal en sociaal vertrouwen in de samenleving. Daarmee worden ten eerste de sociale bindingen die burgers onderling hebben bedoeld en daarnaast wordt het vertrouwen dat zij hebben in elkaar, de maatschappij en de politiek bedoeld. Vanwege deze nadrukkelijke interactie tussen, en het belang van, het doen van vrijwilligerswerk, het hebben van sociale contacten en het hebben

van algemeen vertrouwen is het van belang om deze relaties te onderzoeken in het licht van de huidige ontwikkelingen die hieronder besproken zullen worden.

1.1.1 Maatschappelijke en wetenschappelijke relevantie

Het belang van mensen die een vrijwillige bijdrage van hun tijd aan de samenleving geven wordt door vele onderzoekers erkend¹. Een gezond aandeel van vrijwilligers in de samenleving wordt als essentieel onderdeel gezien voor het overleven van de democratie (o.a. Putnam, 1993; Sampson, McAdam, MacIndoe & Weffer-Elizondo, 2005; Van Houwelingen, Boele & Dekker, 2014; Wilson & Musick, 2000). Vrijwillige participatie geeft de mogelijkheid om van elkaar te leren en informatie uit te wisselen (Lowndes, Prachett & Stoker, 2006a, 2006b). Collectieve besluiten waar burgers direct inspraak op hebben, bijvoorbeeld een verordening burgerinitiatief of budgetmonitoringsproject², worden vaak als beter en meer democratisch (meer legitiem) gezien dan besluiten waarbij dat niet zo is (Van de Wijdeven, 2012). Doordat burgers gezamenlijk participeren in de maatschappij zouden zij consensus over het algemeen belang ontwikkelen (Drosterij & Peeters, 2011; Oude-Vrielink & Verhoeven, 2011). Verder zou er sociaal kapitaal, sociale netwerken en algemeen vertrouwen gegenereerd worden, wat het functioneren van economieën en instituties bevordert (Dekker, 2002; Stolle, 1998). Daarnaast leert het doen van vrijwilligerswerk burgers om beslissingen te nemen die niet alleen ten goede komen aan zichzelf maar ook aan andere in de samenleving. Meer solidaire burgers verhoogt de mogelijkheid om grote sociale problemen, bijvoorbeeld op het gebied van veiligheid, aan te pakken (Lowndes et al., 2006a, 2006b; Newman, 2001).

In het verlengde hiervan zou een netwerk aan vrijwilligers het antwoord zijn op het (vermeende) gebrek aan sociale samenhang. Het vergroten van het samenhangsgevoel, en daarmee onvermijdelijk solidariteit, zou het vertrouwen tussen burgers onderling en tussen burgers en de overheid ten goede moeten komen (BZK, 2013; Dekker, De Hart & Faulk, 2007). Van vrijwillige inzet wordt daarom veel verwacht, deze zouden de oplossing moeten zijn voor het gebrek aan sociale cohesie, consumenistisch en asociaal gedrag, sociale

¹ Het percentage vrijwilligers in Nederland ligt al jaren rond de 20 procent en Nederland hoort daarmee tot de top van Europa (CBS StatLine, 2014; Dekker, 2005).

² Een verordening burgerinitiatief is 'een formeel document waarin de voorwaarden en procedures van het formele burgerinitiatief in de gemeente zijn vastgelegd' (Bos, 2014, p. 11). Budgetmonitoring is 'een tool waardoor burgers, gemeenschappen en andere organisaties zicht krijgen op begrotingsprocessen en de besteding van middelen' (www.budgetmonitoring.nl).

uitsluiting en de kloof tussen burgers en bestuderen³ (Van der Wijdeven & Hendriks, 2010; Veldheer, Jonker, Van Nooij & Vroman, 2012). Later in dit onderzoek zal dieper worden ingegaan op de relatie tussen vrijwilligerswerk, sociaal kapitaal en algemeen sociaal vertrouwen. Eerst worden er een paar (maatschappelijke) ontwikkelingen toegelicht die de relevantie van dit onderzoek onderstrepen.

Het (beleids)terrein van de vrijwilliger is de laatste jaren aan een groot aantal veranderingen onderhevig geweest. Ten eerste is de vraagkant naar vrijwilligers sterk beïnvloedt door de verschuiving van een verzorgingsstaat naar een participatiesamenleving (BZK, 2013). De verzorgingsstaat wordt steeds compacter; de overheid treedt terug en tegelijkertijd bestaat er een (veronderstelde) actievere rol voor de burgers (Raad voor de financiële verhoudingen [Rfv], 2011). De balans tussen de rechten en plichten van de burgers is verstoord en dient te worden hersteld (Van de Wijdeven & Hendriks, 2010). Ook budgettaire is de verzorgingsstaat zoals hij ooit was niet meer houdbaar (mede door de vergrijzing en de financiële crisis) en dient daarom op een andere manier ingevuld te worden (BZK, 2011; Van Houten & Winsemius, 2010; Veldheer et al., 2012). Om het wegvallen van de verzorgingsstaat (deels) op te vangen wordt daarom scherp ingezet op het versterken en verruimen van betrokken burgerschap. Als reactie hierop bestaat er meer, professionelere en intensievere vraag naar (jonge) vrijwilligers. Tevens wordt deze vraag steeds minder tijdelijk van aard; vaker wordt uitgegaan van een mate van vanzelfsprekendheid met betrekking tot het aandeel van vrijwilligers.

Een tweede verandering aan de vraagkant naar vrijwilligers betreft de decentralisatie van de Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo), jeugdzorg en de uitvoering van de participatiewet naar lokale overheden. Hiervoor zijn lokale overheden ook al vaker taken in samenspraak met burgers gaan verzorgen (Van der Steen, Van Twist, Chin-A-Fat & Kwakkelstein, 2013). Echter, met betrekking tot deze drie grote decentralisaties zal onder andere het beleidsterrein 'vrijwilligerswerk' meer aandacht krijgen en worden vrijwilligers steeds belangrijker en onmisbaar geacht voor de uitvoering van de gemeentelijke taken. De vraagkant naar vrijwilligers wordt door deze decentralisaties beïnvloedt en meer taken worden, niet zelden onder het mom van eigen verantwoordelijkheid, op de burgers afgeschoven (Tonkens, 2014; Uitermark & Duyvendak, 2008). Het gevolg hiervan is wederom dat de vraag naar vrijwilligers intensiever en minder vrijblijvend zal worden.

³ Echter, soms wordt participatie als een op zichzelf staand doel genomen zonder dat daar verdere doelstellingen aan worden gekoppeld (Voorberg, Bekkers & Tummers, 2013).

Naast deze veranderingen aan de vraagkant is ook de aanbodzijde van het vrijwilligersdomein veranderd (Hustinx, 2009). Een eerste verandering heeft betrekking op de positieve en veel gevonden relatie tussen sociaal economische status en inzet als vrijwilliger. Die houdt in dat mensen een hogere SES vaker vrijwilligerswerk doen dan mensen met een lagere SES (o.a. Brady, Verba & Scholzman, 1995; Huckfeldt, 1979; Milbrath & Goel, 1977; Voorberg, Bekkers & Tummer, 2013). De laatste jaren is het algemene opleidingsniveau van de burgers toegenomen en de welvaart gestegen; hierdoor is de burger mondiger en kritischer dan vroeger (BZK, 2013; Van den Brink, 2002; Van Houwelingen et al., 2014; Scheffen, 2007). Dit zou betekenen dat, over het algemeen genomen, mensen nu vaker vrijwilligerswerk doen dan vroeger als gevolg van een hogere sociaal economische status. Daarnaast beschikken burgers over meer middelen om informatie te verkrijgen en zich daarmee te organiseren. Mede door de sociale media is de toegang tot kennis en informatie onbeperkt waardoor de zelfredzaamheid van de burgers nu groter is dan ooit (Boer & Van der Lans, 2011; Rfv, 2011; Van den Brink, 2002). Dit heeft als gevolg dat mensen zich bewust worden van andere problematiek dan de lokale. Deze uitgebreide keuzemogelijkheid leidt ertoe dat men zich niet vanzelfsprekend meer voor de plaatselijke problematiek in wilt zetten maar eerder voor bijvoorbeeld nationale of globale. Daarbij zijn de persoonlijke beweegredenen en afwegingen van groter belang dan bijvoorbeeld religieuze overtuigingen. Vervolgens zorgt toegang tot internet en sociale media er ook voor dat inzet zich niet per se meer fysiek hoeft te manifesteren maar dat dit ook digitaal kan gebeuren. Door deze ontwikkeling zal de aanbodzijde van vrijwilligers wellicht niet per se afnemen maar wel sterk veranderen qua vorm, intensiviteit en per soort vrijwilligersorganisatie. Vaker passieve inzet die tijdelijk van aard is en niet zelden meer gedigitaliseerd. De vraag daarbij is in hoeverre deze verandering aan de aanbodzijde (meer aanbod voor bijvoorbeeld globale problematiek en meer digitale inzet) aansluit bij de veranderingen op de vraagzijde (meer vraag op lokaal niveau en meer langdurige vaste vraag naar vrijwilligers).

Ten tweede is de aanbodzijde veranderd als gevolg van de ontzuiling in de jaren zestig. Lidmaatschap bij traditionele verenigingen (kerkgenootschappen, politieke partijen, vrouwenbewegingen e.d.) is afgenomen. Daarvoor in de plaats is vaker (passief) lidmaatschap bij verenigingen gekomen die zich op een speciaal terrein richten, bijvoorbeeld de rechten van een bepaalde groep of natuur- en milieubewegingen (Van der Wijdeven & Hendriks, 2010). De traditionele verenigingen, vooral de kerkelijke, hadden altijd een groot (het grootste) aandeel in het vrijwilligers- en verenigingsleven (Bekkers, 2003; Ruiter & De Graaf, 2006).

Dit aandeel moet nu door andere organisaties worden opgevuld. Nu mensen niet meer vanuit dergelijke traditionele verenigingen aangestuurd worden op vrijwillige inzet, is het maar de vraag in hoeverre de moderne, meer vrijblijvende verenigingen daarop aansturen. Verder hebben de verstedelijking van het platteland, vergrijzing en veranderingen in de tijdsbesteding ook allen (een negatieve) impact op de aanbodkant van de vrijwilliger (Dekker et al., 2007; Terpstra, Smal, Stubbe & Berkelaar, 2007). Welke invloeden de genoemde ontwikkelingen aan de vraag- en aanbodzijde hebben op de invloed van algemeen sociaal vertrouwen en sociale contacten op het doen van vrijwilligerswerk maakt dit tot een interessant onderzoeksterrein.

Hierboven werd een aantal ontwikkelingen beschreven dat de interesse wekt om de invloed van sociaal kapitaal in de vorm van sociale contacten en algemeen vertrouwen op vrijwilligerswerk te onderzoeken. De relevantie van de bestudering van vrijwilligerswerk bestaat onder meer uit het leveren van een bijdrage aan de wetenschappelijke kennis over vrijwillige inzet in het licht van een meer horizontaal wordende maatschappij. Een participatie maatschappij waarbij de overheid eerder ‘naast’ de burger opereert dan ‘erboven’. Hoewel de relatie tussen sociale contacten en algemeen vertrouwen op het doen van vrijwilligerswerk al vaker is onderzocht, draagt dit onderzoek bij aan de wetenschappelijke kennis door deze relaties te onderzoeken in het licht van de genoemde ontwikkelingen met actuele data. Vooral het (vermeent) minder sociale vertrouwen, teruglopende ledenaantallen binnen verenigingen en minder sociale contacten zorgen ervoor dat het relevant blijft om vrijwillige participatie ook in deze huidige tijd te onderzoeken. Een andere wetenschappelijke toevoeging van dit onderzoek uit zich in het feit dat niet alleen de interactie van het hebben van algemeen vertrouwen en sociale contacten op het doen van vrijwilligerswerk wordt onderzocht, maar ook wordt onderzocht welke voorspeller de sterkste invloed heeft op het doen van vrijwilligerswerk. In voorgaand onderzoek wordt vaker de focus gelegd op een van deze voorspellers en niet op beide.

1.2 Doel- en vraagstelling

De hierboven beschreven ontwikkelingen dienen als aanleiding voor de vraag naar kennis over de invloed van sociale contacten en algemeen vertrouwen op het doen van vrijwilligerswerk. Dit onderzoek treft als doel deze vraag te beantwoorden en op deze wijze een bijdrage te leveren aan de theorievorming over de factoren die vrijwilligerswerk voorspellen in de huidige maatschappij. Hierbij wordt specifiek geconcentreerd op de factoren ‘algemeen vertrouwen’ en ‘sociale contacten’, welke zijn ontleend aan de sociaal kapitaal

theorie (o.a. Coleman, 1990; Lin, 2011; Putnam, 1993, 2000). Deze doelstelling wordt behaald door het analyseren van data van de European Social Survey van 2012 (wave 6) betreffende onder andere vragen omtrent vrijwilligerswerk, algemeen vertrouwen en sociale netwerken. De onderzoeksvraag die dit onderzoek tracht te beantwoorden voor het behalen van deze doelstelling is als volgt:

“In hoeverre hebben de aspecten ‘algemeen vertrouwen in vreemden’ en ‘sociale contacten van individuen’ invloed op het doen van vrijwilligerswerk?”

Ter beantwoording van deze onderzoeksvraag zijn een aantal deelvragen opgesteld die tegelijkertijd dienen als frame voor dit onderzoek. Eerst zal er een algemeen beeld geschetst worden van de actuele stand van zaken met betrekking tot het doen van vrijwilligerswerk in Nederland middels de vraag: *‘Wat is de trend op het gebied van vrijwilligerswerk in Nederland de afgelopen jaren?’*. Vervolgens worden de vragen *‘Wat is de relatie tussen algemeen vertrouwen van burgers en het doen van vrijwilligerswerk?’* en *‘Wat is de relatie tussen het hebben van meer sociale contacten en het doen van vrijwilligerswerk?’* beantwoordt om zo voorgaande literatuur te bespreken. Daarna wordt antwoord gegeven op de vragen die een speciale wetenschappelijke bijdrage leveren aan dit onderzoeksterrein namelijk, *‘In welke mate interacteren de factoren algemeen vertrouwen en sociale contacten met elkaar op het doen van vrijwilligerswerk?’* en *‘Welke factor heeft het sterkste effect op het doen van vrijwilligerswerk, sociaal contact of algemeen vertrouwen?’*.

1.3 Leeswijzer

Dit onderzoek is opgebouwd uit vijf paragrafen. De volgende paragraaf vormt het theoretisch kader waarbinnen de achtergrond van het vrijwilligerswerk in Nederland en de sociaal kapitaal theorie worden toegelicht. Daarbij ligt de aandacht speciaal op de factoren ‘algemeen vertrouwen’ en ‘sociale contacten van individuen’. De derde paragraaf beschrijft de onderzoeksstrategie, dataset en operationalisering. Paragraaf vier bevat de analyses en ter afsluiting wordt in de laatste paragraaf antwoord gegeven op de hoofdvraag middels de conclusie en discussie waarbij teruggekoppeld wordt naar de probleemstelling.

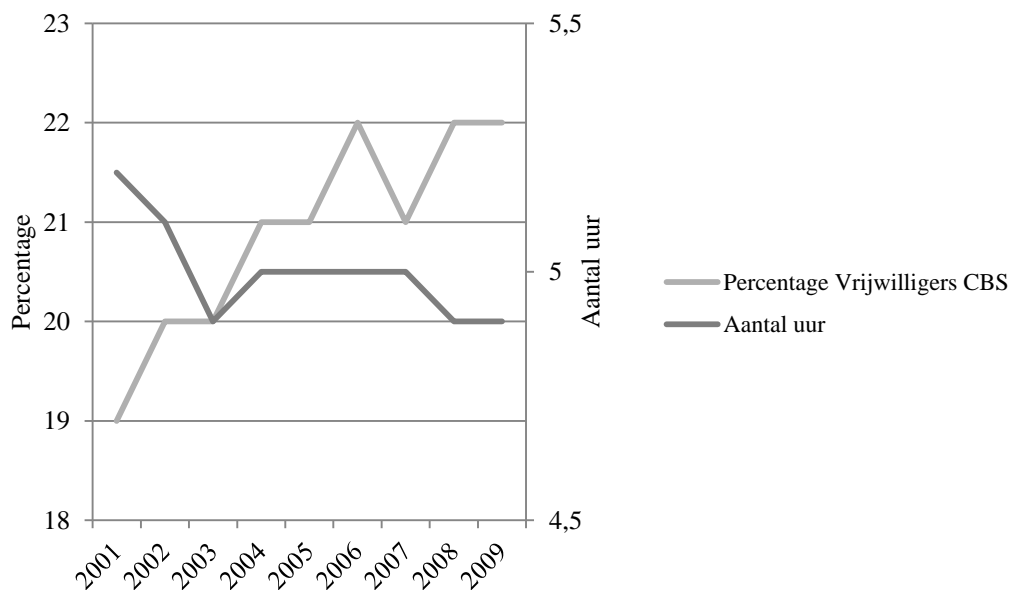
2. Theorie

2.1 Achtergrond en trends in vrijwilligerswerk

In dit onderzoek wordt, zoals ook aangegeven in de eerste paragraaf, vrijwilligerswerk gedefinieerd als: *'iedere activiteit waarbij tijd vrijelijk gegeven wordt ten behoeve van een ander, groep, organisatie of de samenleving'* met daarbij de aanvullende omschrijving *'onbetaald werk voor partijen waarmee de werknemer geen contractuele, familiale of vriendschappelijke verplichtingen heeft'* (Wilson, 2000, p. 215). Vanwege het grote belang dat er zowel maatschappelijk als wetenschappelijk, gehecht wordt aan vrijwillige inzet zijn er vele, langlopende en uiteenlopende onderzoeken geweest om vrijwilligerswerk in Nederland (en Europa) in kaart te brengen (o.a. Arts & Te Riele, 2010; Dekker et al., 2007; Dekker & De Hart, 2009). De laatste jaren is er een sterkere nadruk komen te liggen op de mogelijke negatieve effecten voor vrijwillige participatie als gevolg van industrialisatie, individualisering en vergrijzing (Dekker, 1999; Dekker et al., 2007). Het toekomstbeeld van de vrijwillige participatie wordt daardoor zelden rooskleurig tegemoet gezien (Dekker et al., 2007). In deze paragraaf worden de ontwikkelingen op het gebied van vrijwilligerswerk van de afgelopen jaren besproken om te zien in hoeverre deze angst gegrond is. Daarnaast dient deze paragraaf om antwoord te geven op de eerst deelvraag betreffende de trends op het gebied van vrijwilligerswerk.

Verscheidene studies hebben vrijwillige participatie op verschillende wijze gemeten; van algemene enquête vragen tot het laten invullen van tijdbestedingschema's. De meest bekende onderzoeken in Nederland zijn het tijdsbestedingonderzoek (TBO), het permanent onderzoek levenssituaties (POLS), het onderzoek culturele veranderingen (CV), het levenssituatieonderzoek van het CBS en de enquête beroepsbevolking (EBB) (Boss, Blauw & Alblas, 2011). Door het gebruiken van de genoemde uiteenlopende methoden en vragen rondom de begripsbepaling is het niet verwonderlijk dat er geen eenduidig beeld bestaat over het percentage burgers dat vrijwilligerswerk doet in Nederland en het aantal uur dat zij daaraan besteden. Na het ontzuilingproces in de jaren zestig bestaat er de angst dat een van de meest belangrijke bronnen waaruit vrijwilligerswerk werd gedaan, de kerk, zal opdrogen. Religie heeft altijd een sterke relatie gehad met filantropisch gedrag (Bekkers, 2003; Paxton, 2007; Ruiter & De Graaf, 2006; Uslander, 1999) en sinds het wegvallen van die religieuze basis (daarmee samenhangende normen en waarden en intrinsieke motivatie) bestaat er het gevaar dat mensen zich minder ten behoeve van een ander willen inzetten.

In onderzoeken naar vrijwilligere participatie middels enquêtevragen komt vaak een percentage van rond de 35-40% van de Nederlandse bevolking dat vrijwilligerswerk doet naar voren (Bekkers & Boezeman, 2011; Boss et al., 2011; Dekker, 2005; Dekker et al., 2007; Dekker & Van den Broek, 1999; Schuyt, Gouwenberg & Bekkers, 2009, 2011). Uit die onderzoeken blijkt ook dat dit percentage al jaren redelijk constant is en dus (voorlopig) geen (substantiële) negatieve effecten ondervindt van de genoemde trends als vergrijzing, individualisering of industrialisatie. Echter, vanwege de betrouwbaarheid en de wens voor longitudinale data wordt hier data van het Centraal Bureau voor de Statistiek gerapporteerd, waarbij het percentage vrijwilligers al jaren rond de 20% ligt, zie figuur 2.1. Hoewel dit percentage over het algemeen wat lager ligt dan in andere onderzoeken blijft de boodschap hetzelfde; er heeft zich de afgelopen decennia geen grote afname voortgedaan in het percentage vrijwilligers (Dekker, 2005). Wat daarnaast uit de onderzoeken naar voren komt is het feit dat, hoewel burgers over het algemeen niet minder vrijwilligerswerk zijn gaan doen, zij per persoon wel (iets) minder uur zijn gaan besteden aan vrijwilligerswerk; van 5.2 uur naar 4.9 uur per week (Arts & Te Riele, 2010; Dekker et al., 2007) zie figuur 2.1.

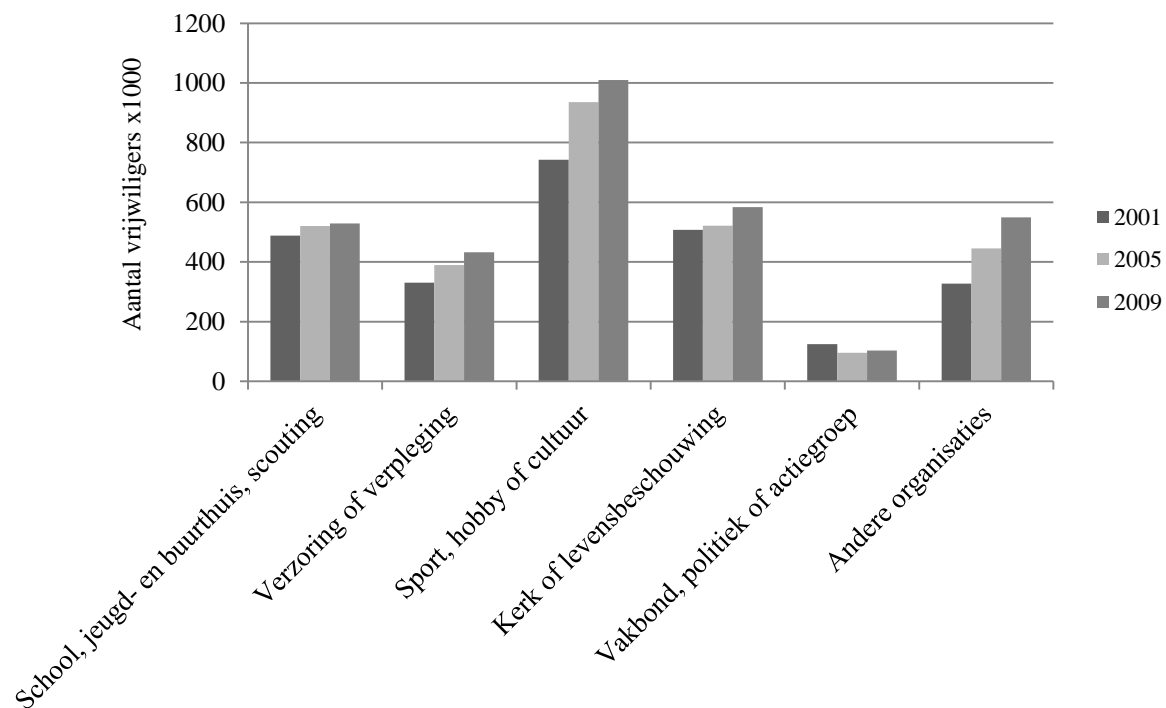

Figuur 2.1. Trend vrijwilligers(%) van 2001- 2009 & aantal uur vrijwilligerswerk per week.

Bron: Centraal Bureau voor de Statistiek, Statline, 2014.

Uit een studie van De Hart (1999) blijkt dat ook het verenigingsleven in Nederland een lange geschiedenis kent. Het aantal Nederlanders dat lid is van een vereniging varieert door de jaren heen en de cijfers verschillen sterk tussen bepaalde soorten verenigingen (zie figuur 2.2). Er zijn een aantal organisaties die vanaf de jaren negentig een grote groei hebben

doorgemaakt in hun ledenaantallen; vooral de cultuur, sport en onderwijssector konden rekenen op extra leden. In de periode 1980-1996 nam het aantal leden voor sport en recreatieverenigingen met 15% toe. Terwijl in diezelfde periode de kerkgenootschappen te maken hadden met een afname van 9% het aantal leden (Arts & Te Riele, 2010; De Hart, 1999). Dit is in lijn met de trend naar een meer individualistische burger die calculerend te werk gaat en enkel nog interesse heeft in de eigen persoonlijke belangen en ontwikkelingen. Op basis van dit onderzoek en zoals Lowndes et al. in 2006a en 2006b stelden, zijn de traditionele netwerkverbanden (politieke partijen, vrouwenorganisaties, vakbonden) weggevallen en daarvoor in de plaats zijn grotere, heterogene verbanden gekomen. Dit heeft ervoor gezorgd dat het verenigingsleven in Nederland niet zozeer is afgenomen maar wel sterk is veranderd. Die verandering zien we ook terug in de cijfers van het CBS, zie figuur 2.2. Deze cijfers loopt van de periode 2001 tot 2009 (hierdoor is de afname bij kerkgenootschappen niet zichtbaar in deze figuur). Uit deze cijfers blijkt dat alle organisaties, met uitzondering van vakbonden, politieke partijen en actiegroepen, vanaf 2001 een groei hebben doorgemaakt in hun ledenaantallen.

Figuur 2.2. Aantal vrijwilligers(x1000) per organisatie.

Bron: Centraal Bureau voor de Statistiek, Statline 2014.

2.2 Sociaal kapitaal theorie

Om te voorspellen wie er vrijwillig tijd zou geven ten behoeve van een ander, een groep of organisatie, zijn verschillende theorieën bruikbaar. Volgens de 'functional view' doen mensen vrijwilligerswerk om in bepaalde behoeften/motivaties te voorzien. Zij zullen zich blijven inzetten zolang het vrijwilligerswerk deze behoeften vervult (Finkelstein, 2010). Volgens de 'role identity theory' zijn het de sociale normen die een eerste aanzet geven om vrijwilligerswerk te gaan doen. Na deze aanzet zal het individu een identiteit als vrijwilliger ontwikkelen en zich blijven inzetten als gevolg van een veranderend zelfbeeld (Finkelstein, 2010). De 'rationele keuze theorie' stelt echter dat individuen een afweging maken tussen de kosten en baten om te participeren. Men zou daarbij alleen participeren indien de baten hoger zijn dan de kosten en zullen daarnaast altijd voor het meeste eigen gewin gaan (Ultee, Arts & Flap, 2003). Vanuit deze theorie is het überhaupt moeilijk om filantropisch gedrag te verklaren. De 'sociale identiteit theorie' van Tajfel & Turner (1979) leent zich beter om vrijwilligerswerk te verklaren. Deze theorie stelt dat mensen zich verbonden voelen met de groep waartoe zij zichzelf rekenen en van daaruit de kenmerken van die groep of organisatie relevant achten voor zichzelf (sociale identificatie). In het geval van dit onderzoek zou dat dus het kenmerk 'vrijwilligerswerk doen' zijn (Boezeman & Ellemers, 2007; Tidwell, 2005). Daarnaast zijn er studies die religieuze normen en waarden aandragen als grootste voorspeller voor het doen van vrijwilligerswerk (Lam, 2002; Uslaner, 2002; Wiepking & Maas, 2009; Wilson & Musick, 1998, 2000). Andere studies hebben het effect van een niet-westerse achtergrond op vrijwilligerswerk en geefgedrag onderzocht (Dekker & de Hart, 2009), de rol van intrinsieke en extrinsieke motivatie (Bekkers & Boezeman, 2011), leeftijd, opleiding, etc. (Arts & Te Riele, 2010; Boss et al., 2011; Dekker et al., 2007; Schuyt, et al., 2009, 2011).

Echter, in dit onderzoek wordt het doen van vrijwilligerswerk verklaard vanuit de sociaal kapitaal theorie. Deze theorie wordt hier gebruikt omdat het een omvangrijke theorie betreft die, vanwege het feit dat het verschillende aspecten bevat, de beste en meest diverse verklaring kan geven voor het doen van vrijwilligerswerk. Daarnaast wordt uit deze theorie de aspecten 'algemeen sociaal vertrouwen' en 'sociale contacten' ontleend welke beide specifiek voor belang zijn gebleken voor het doen van vrijwilligerswerk, zie paragraaf 2.2.1 en 2.2.2. De sociaal kapitaal theorie is in eerste instantie ontstaan om een verklaring te kunnen bieden voor de vraag waarom sommige samenlevingen wel hun collectieve problemen aan kunnen pakken en andere niet (Brehm & Rahm, 1997). Sociaal kapitaal kan als aanvulling op menselijk en economisch kapitaal gezien worden en, hoewel het begrip heel breed is, komt

het kortweg neer op het feit dat relaties en netwerken belangrijk zijn voor de inbedding van mensen in de samenleving (Bourdieu, 1986; Coleman, 1990; Field, 2008; Paxton, 1999). Het hebben van zowel menselijk, sociaal en economisch kapitaal gaat samen met meer betrokkenheid bij de samenleving in de vorm van lidmaatschap van een vereniging of het doen van vrijwilligerswerk (Bekkers, 2004). Dit komt enerzijds omdat kapitaal het gemakkelijker maken een bijdrage te (kunnen) leveren, anderzijds omdat het voor organisaties aantrekkelijker en gemakkelijker is om deze mensen te betrekken bij een organisatie (Brady et al., 1995; Wilson & Musick, 1998).

De sociaal kapitaal theorie is omvangrijk, ingewikkeld en kent vele uiteenlopende definities. Sociaal kapitaal kan onderzocht worden als kenmerk van het individu (micro niveau), als kenmerk van een sociale groep (meso niveau) of als kenmerk van een samenleving (macro niveau) (Scheepers & Janssen, 2001). Dit maakt dat er geen eenduidig oordeel bestaat of er überhaupt gesproken kan worden van ‘de sociaal kapitaal theorie’. Hoewel de term vaak gebruikt wordt in de sociologie bestaan er meerdere omschrijvingen van. Een eerste definitie komt van Pierre Bourdieu (Portes, 1998, p. 3) en komt neer op *‘het totaal van bronnen die gekoppeld zijn aan het bezit van een netwerk van relaties die wederzijdse kennis of erkenning bevatten’*. Deze definitie richt zich vooral op de sociale relaties en de kwaliteit daarvan. Een andere veelgebruikte, doch vage, definitie is die van James Coleman (Portes, 1998, p. 5) die sociaal kapitaal beschrijft als *‘verschillende entiteiten die twee dingen gemeen hebben: ze bestaan allen uit een bepaald aspect van een sociale structuur en ze faciliteren bepaalde acties van actoren binnen die structuur’*. Voor een uitgebreide bespreking van de definities van sociaal kapitaal verwijs ik naar het werk van de onderzoeker Alejandro Portes (1998). In dit onderzoek echter, zal de definitie van sociaal kapitaal zoals die door Robert Putnam is gegeven worden aangehouden: *‘netwerken, normen en sociaal vertrouwen dat coördinatie en samenwerking voor het gezamenlijk belang faciliteert’* (Putnam, 1995, p. 67). Deze definitie richt zich op sociaal kapitaal op macro niveau en omvat juist de aspecten die ook in dit onderzoek centraal staan, zowel netwerken als sociaal vertrouwen. Deze definitie stelt dus dat het hebben van netwerken en vertrouwen zal leiden tot meer samenwerkingen op macro niveau, in lijn met dit onderzoek zou dat het doen van vrijwilligerswerk zijn.

De relaties tussen sociaal kapitaal en het doen van vrijwilligerswerk lopen via een aantal indicatoren, die allen onderling ook weer aan elkaar gekoppeld zijn; algemeen vertrouwen in vreemden, maatschappelijke status, (religieuze) normen en waarden, banden

met de omgeving, het hebben van sociale contacten ed. (Uslaner, 1999). Elk van deze factoren heeft een eigen, uitgebreid onderzoeksveld verworven. De meest in het oog springende factoren met betrekking tot het doen van vrijwilligerswerk zijn daarbij het hebben van algemeen vertrouwen en het hebben van sociale contacten. Beide factoren zijn specifiek van belang gebleken voor het doen van vrijwilligerswerk, zie de bespreking van de literatuur hieronder.

2.2.1 Algemeen sociaal vertrouwen

Als eerste wordt hier de relatie tussen het doen van vrijwilligerswerk en het hebben van algemeen vertrouwen of ‘generalized trust’ besproken (Yamagishi & Yamagishi, 1994). Algemeen vertrouwen is wederom een ambigu begrip maar zal hier worden omschreven als *‘de mate waarin mensen verwachtingen hebben van elkaar, organisaties en instituties in de samenleving, en de verwachtingen over de morele en sociale instellingen die fundamenteel zijn aan hun bestaan’* (Paxton, 2007, p. 48). De relatie tussen vertrouwen, lidmaatschap van vrijwilligersorganisaties en het doen van vrijwilligerswerk is vooral uitgedragen door Robert Putnam (1993, 2000). Deze stelt onder andere dat meer algemeen vertrouwen ervoor zorgt dat men eerder bereid is zich in te zetten ten goede van het algemeen belang. Een afname in algemeen vertrouwen zou dus als het ware een afname in vrijwilligers weerspiegelen.

Volgens verschillende onderzoekers is vertrouwen wellicht het meest invloedrijke onderdeel van de sociaal kapitaal theorie op het doen van vrijwilligerswerk (Paxton, 2007; Uslaner, 1999, 2002). Vertrouwen in (mensen in) de samenleving zorgt voor meer samenwerking, meer begrip tussen mensen en zou daardoor ook zorgen voor meer vertrouwen op het niveau van de samenleving (Coleman, 1990; Putnam, 1993; Stolle, 1998). Mensen die meer vertrouwen hebben in de medemens zullen een actievere rol bekleden in hun omgeving. Zij zullen eerder bereid zijn om compromissen sluiten vanwege een hogere solidariteit, hogere verwachtingen van de goodwill van anderen, een positievere kijk op de maatschappij en minder free-rider gedrag in de samenleving (Uslaner, 1999). Daarnaast voelen zij zich comfortabeler in omgang met anderen, wat de kans verhoogt dat zij die omgang bewust zullen opzoeken (Paxton, 2007). Het is van belang om daarbij onderscheid te maken tussen het vertrouwen dat mensen hebben in mensen die ‘hetzelfde’ zijn of een meer algemene vorm van vertrouwen in mensen in de samenleving. Wanneer mensen alleen hun ‘eigen soort mensen’ vertrouwen, ‘particularized trust’ (Yamagishi, & Yamagishi, 1994), zorgt dat op macro niveau juist voor minder sociaal kapitaal en vrijwilligers omdat het de ongelijkheid kan vergroten. Een meer algemene vorm van vertrouwen kan ervoor zorgen dat mensen zich betrokken

voelen bij een bredere gemeenschap (Uslaner, 1999). Dit creëert dan juist meer sociaal kapitaal omdat het ervoor zorgt dat mensen zich eerder belangeloos willen inzetten voor die betere gemeenschap (in de vorm van vrijwilligerswerk) en daarmee oplossingen aan kunnen dragen voor collectieve actieproblemen (Brehm & Rahn, 1997). Het is daarom dat in dit onderzoek de laatste vorm van vertrouwen, het algemeen vertrouwen, centraal staat.

De hierboven besproken relatie veronderstelt dus dat wanneer mensen meer algemeen vertrouwen hebben zij eerder bereid zijn om vrijwilligerswerk te doen. Echter, bij deze relatie kan er ook sprake zijn van causaliteit. Verschillende onderzoekers hebben namelijk gevonden dat door deel te nemen aan het vrijwilligersleven er juist vertrouwen wordt gecreëerd (en dus niet dat vertrouwen zorgt deelname aan het vrijwilligersleven) (Brehm & Rahn, 1997; Paxton, 2007; Stolle & Rochon, 1998; Wilson, 2000). Meer contact met een diverse groep leden (binnen een vrijwilligersorganisatie) zorgt in dat geval voor meer vertrouwen onderling en dit vertrouwen zou ook generaliseerbaar zijn naar mensen buiten die organisatie (Paxton, 2007; Stolle, 1998). Vervolgens zou lidmaatschap bij een vrijwilligersorganisatie ervoor zorgen dat het naleven van de heersende normen binnen de groep gemakkelijker (controleerbaar) wordt (Paxton, 2007). Echter, bij deze veronderstelde relatie blijft het onduidelijk wat de aanzet zou zijn voor het doen van vrijwilligerswerk in de eerste plaats als dat niet het hebben van vertrouwen zou zijn. Vanwege de complexiteit blijft hier de oorspronkelijke veronderstelling centraal staan dat meer algemeen vertrouwen een positieve invloed heeft op het doen van vrijwilligerswerk. Wat voor implicaties dit heeft op de resultaten zal worden besproken in de discussie. De eerste hypothese die hieruit voortvloeit luidt als volgt:

“Naarmate mensen meer algemeen vertrouwen hebben is de kans groter dat zij vrijwilligerswerk doen dan mensen die minder algemeen vertrouwen hebben”.

2.2.2 Sociale contacten

Ten tweede wordt hier aandacht besteed aan de relatie tussen het hebben van sociale contacten en het doen van vrijwilligerswerk. Zoals eerder in dit onderzoek naar voren kwam, kunnen sociale contacten als essentieel onderdeel van de sociaal kapitaal theorie gezien worden. Sociaal kapitaal gaat immers om inbedding in sociale netwerken en de sociale contacten die daarmee gepaard gaan (Coleman, 1990; Wilson & Musick, 1998).

Verschillende mechanismen gaan schuil achter de veronderstelde positieve relatie tussen het hebben van sociale contacten en het doen van vrijwilligerswerk. Sociaal kapitaal, in de vorm van sociale contacten, maakt het voor mensen gemakkelijker om zich te identificeren

met de samenleving en om zo hun interesse te linken aan die van anderen in de samenleving (Wilson & Musick, 1998). Sociale contacten zorgen ervoor dat er een soort van samenhangsgevoel tussen de contacten ontstaat. Men voelt zich samen met degene in zijn netwerk verantwoordelijk voor de gemeenschap en wilt zich, samen met zijn omgeving, daar ook voor inzetten (Uslaner, 1999). Daarnaast hebben bekende studies aangetoond dat mensen die vrijwilligerswerk doen vaker een groter sociaal netwerk bezitten dan mensen die geen vrijwilligerswerk doen (Fischer, 1982; McPherson, Poplielarz & Drobnic 1992; Putnam, 2000; Wilson & Musick, 1998). Deze mensen beschikken dus ook over meer sociaal kapitaal dan mensen die geen vrijwilligerswerk doen (Wilson & Musick, 1998). Dit zou komen doordat mensen binnen vrijwilligersorganisaties toegang hebben tot een groter sociaal netwerk waaruit connecties en vriendschappen kunnen ontstaan (Bekkers et al., 2008). De beschikking over meer sociaal kapitaal zorgt ervoor dat mensen eerder geneigd zijn om tijd te doneren vanwege een norm conformerend gedrag jegens anderen in het sociale netwerk (Bekkers, 2004). Het gaat dan vooral om het feit dat binnen een hechte gemeenschap de nadelen om bepaalde plichten te verzuimen erg groot zijn en daarbij het moeilijker zou zijn om vrienden in de steek te laten. Vanwege dit norm conformerend gedrag kan binnen een hecht sociaal netwerk het free-riders probleem overkomen worden (Wilson, 2000). Hierdoor heeft het hebben van sociaal kapitaal een positieve invloed op de afweging om vrijwilligerswerk te doen.

Ook vanuit de vraagkant beredeneert voegen mensen met meer sociaal kapitaal meer toe aan een organisatie en zijn zij dus populairder om te rekruteren (selectieve mobilisatie) (Bekkers, 2004; Bekkers et al., 2008). Vanwege hun groter netwerk zijn zij daarnaast ook nog eens gemakkelijker te benaderen. Uit onderzoek is gebleken dat mensen die vrijwilligerswerk doen, daar vaak persoonlijk voor gevraagd zijn. Een uitgebreider sociaal netwerk vergemakkelijkt dus het vraagproces (Bekkers, 2004). Ook blijkt dat er minder vaak geweigerd wordt bij een persoonlijke vraag. Een groter sociaal netwerk vergroot de kans dat een van de contacten betrokken is bij het doen van vrijwilligerswerk (Wilson & Musick, 1998). Daardoor is de kans dat iemand met meer sociale contacten gevraagd wordt om te participeren in vrijwilligerswerk simpelweg groter dan van iemand met minder sociale contacten. De hierboven beschreven mechanismen leiden tot de tweede hypothese:

“Naarmate mensen meer sociale contacten hebben is de kans groter dat zij vrijwilligerswerk doen dan mensen met minder sociale contacten”.

De laatste hypothese van dit onderzoek heeft betrekking op de mate waarin het hebben van meer sociaal contact en het hebben van meer algemeen vertrouwen samen interacteren op het doen van vrijwilligerswerk. Deze twee factoren maken beide onderdeel van de sociaal kapitaal theorie uit. Die theorie heeft, net als economisch en menselijk kapitaal, aantoonbare positieve relaties met het doen van vrijwilligerswerk (Bekkers, 2004). Het is gebleken dat naar mate een persoon over meer kapitaal beschikt (menselijk, economisch of sociaal), die persoon eerder tijd zal doneren ten goede van het algemeen belang. Hieruit volgt dat, naar mate een persoon meer sociaal contact én meer algemeen vertrouwen heeft dit voor meer sociaal kapitaal zorgt in zijn geheel. De hulpbronnentheorie kan dit verklaren, namelijk het hebben van een groter scala aan hulpbronnen (kapitaal) verkleint de kosten van een bijdrage aan een maatschappelijke organisatie wat de kans op het daadwerkelijk doen van een bijdrage vergroot (Bekkers, 2004; Wilson & Musick, 1997). Hoe meer hulpbronnen een individu tot zijn beschikking heeft des te groter de kans is dat deze vrijwilligerswerk zal doen. Ervanuit gaande dat algemeen sociaal vertrouwen en het hebben van sociale contacten beide indicatoren zijn voor hulpbronnen, valt te verwachten dat de twee aspecten elkaar versterken in de kans op het doen van vrijwilligerswerk. Dit heeft tot de derde hypothese geleid:

“Naarmate mensen meer algemeen vertrouwen hebben is de kans groter dat zij vrijwilligerswerk doen dan mensen met minder algemeen vertrouwen. Dit verband is sterker naar mate zij ook meer sociaal contact hebben”.

Tussen onderzoekers onderling bestaat nogal wat discussie over welk mechanisme het sterkste effect zou hebben op het doen van vrijwilligerswerk. Uslaner (1999) stelt in zijn onderzoeken vast dat vertrouwen het sterkste effect heeft op het doen van vrijwilligerswerk. Dit zou komen vanwege de beweegredenen die worden gecreëerd om te participeren middels vertrouwen. Andere studies ondervonden echter dat vrijwilligerswerk deze waarden (o.a. vertrouwen) creëren, en niet andersom, en dat daardoor sociale verbondenheid van groter belang zou moeten zijn voor het doen van vrijwilligerswerk. Onder andere Bekkers et al. (2008) vinden in hun studie meer bewijs voor het effect van sociale contacten op vrijwilligerswerk dan voor het hebben van algemeen vertrouwen. Hieruit is de laatste deelvraag naar voren gekomen: *“Welke factor heeft het sterkste effect op het doen van vrijwilligerswerk, sociaal contact of algemeen vertrouwen”.* Vanwege de grote verdeeldheid onder onderzoekers is het lastig uitspraken te doen omtrent de richting waarin het antwoord zich zal bevinden. Het zou een pure gok zijn om hieraan richting te geven en vandaar dat er in dit onderzoek geen hypothese verbonden wordt aan deze deelvraag. Deze dient enkel om een

antwoord te geven op de vraag die leeft in deze wetenschappelijke discussie. In de resultaten paragraaf wordt besproken welke factor in dit onderzoek de sterkste voorspeller is voor het doen van vrijwilligerswerk en wat de implicaties daarvan zijn.

2.2.3 Controle variabelen

Om er in dit onderzoek zeker van te zijn dat de gevonden relaties niet afhangen van andere variabelen zijn er een aantal variabelen ter controle opgenomen. Ten eerste wordt er gecontroleerd voor ‘geslacht’ en ‘leeftijd’. Voor beide variabelen wordt gecontroleerd vanwege het algemeen heersende beeld dat het vaker oudere mannen zijn die vrijwilligerswerk verrichten (Tonkens & Verhoeven, 2011). Vervolgens wordt er gecontroleerd voor etniciteit. Hier wordt voor gecontroleerd omdat uit onderzoek is gebleken dat allochtone inwoners minder vaak vrijwilligerswerk verrichten dan autochtone inwoners (Klaver, Tromp & Oude Ophuis, 2005; Van Daal, 2001). Hoewel er tussen verschillende etnische groepen ook nog vaak verschillen te vinden zijn in de mate waarin vrijwilligerswerk wordt gedaan, wordt er in dit onderzoek, het oog op tijd en ruimte, alleen een onderscheid gemaakt tussen allochtonen en autochtonen inwoners.

Ook wordt er voor opleidingsniveau (menselijk kapitaal) gecontroleerd. Hiervoor wordt gecontroleerd vanwege de vaak gevonden positieve relatie tussen opleidingsniveau en het doen van vrijwilligerswerk (Bovens & Wille, 2006; Denters, Tonkens, Verhoeven & Bakker, 2013). Tevens blijken burgerlijke staat en gezinssamenstelling ook van invloed op het doen van vrijwilligerswerk. Mensen die getrouwd zijn of een partner hebben zouden vaker vrijwilligerswerk doen dan mensen zonder (huwelijks) partner (Uslaner, 1999). Ook mensen met thuiswonende kinderen zouden vaker vrijwilligerswerk doen dan mensen zonder kinderen. Dit komt doordat mensen met kinderen vaker kind gerelateerd vrijwilligerswerk zouden doen, bijvoorbeeld op scholen (Uslaner, 1999).

Daarna wordt nog gecontroleerd voor inkomensniveau. Dit wordt gedaan omdat uit onderzoek is gebleken dat inkomen een positieve invloed heeft op het doen van vrijwilligerswerk. Vaak gaat een hoger inkomen samen met het doen van meer vrijwilligerswerk (Brady et al., 1995; Huckfeldt, 1979; Milbrath & Goel, 1977). Als een na laatste controle variabele wordt het hebben van een goede gezondheid in de analyse meegenomen. Daarbij wordt participatie niet zozeer door ziekte bepaald als wel door het ervaren van die ziekte en de belemmeringen die men daarvan ondervindt (Harbers & Hoeymans, 2013). Hoewel sommige onderzoekers ook hebben aangetoond dat het doen van

vrijwilligerswerk goed is voor de geestelijke en lichamelijke gezondheid (Harbers & Hoeymans, 2013; Wilson & Musick, 2000), loopt in dit onderzoek de richting via het hebben van een goede gezondheid naar het doen van meer vrijwilligerswerk.

Als laatste controle variabele wordt opgenomen of de respondent zichzelf tot een bepaald geloofsovertuiging rekent. Zoals eerder aangegeven in dit onderzoek bestaat er de overtuiging dat religie een grote invloed heeft op het doen van vrijwilligerswerk. Hoewel zeer interessant, is er in dit onderzoek verder geen ruimte om dieper in te gaan op de invloed van verschillende religies of frequentie van bidden op het doen van vrijwilligerswerk. Voor uitgebreid onderzoek naar de relatie tussen religie en het doen van vrijwilligerswerk zie o.a. Bekkers, 2003; Paxton, 2007; Ruiters & De Graaf, 2006; Uslander, 1999.

3. Data

3.1 Dataset

In dit onderzoek is gebruik gemaakt van de European Social Survey (ESS) uit 2012 (de zesde wave). Deze enquête loopt sinds 2001 en wordt twee jaarlijks uitgezet in verschillende landen in Europa. Door de longitudinale insteek heeft ze al vele inzichten gegeven in de opvattingen, houdingen en geloofswaarden van Europeanen in zo'n dertig landen (www.scp.nl). De ESS heeft als doel om verschillen, overeenkomsten en richtingen van de overtuigingen en gedragspatronen van Europese volkeren in kaart te brengen. In de enquête worden vragen gesteld omtrent (politiek) vertrouwen, vrijetijdsbesteding, stemgedrag, veiligheidsgevoelens, gezondheid, religie, kwaliteit van leven en dergelijke. In de loop van de jaren zijn er verschillende actuele thema's toegevoegd, minder actuele thema's verwijderd en is het aantal landen waarin de enquête wordt uitgezet uitgebreid. Actuele thema's die in deze zesde wave aan bod kwamen zijn persoonlijk/sociaal welzijn en de mening over en evaluatie van bepaalde aspecten van de democratie (www.europeansocialsurvey.nl). In 2012 werden 29 landen ondervraagd, wat een totale N van 54673 respondenten opleverde. In dit onderzoek wordt er geen vergelijking tussen Europese landen gemaakt en daarom wordt er alleen gebruik gemaakt van de Nederlandse data (het Nationaal Opinie Onderzoek). In Nederland is de data in de periode van 28 augustus 2012 tot 30 maart 2013 verzameld en was de response 55.1%. De at random geselecteerde huishoudens werden eerst benaderd middels een brief waarop zij konden aangeven of en wanneer ze beschikbaar waren voor deelname. Vervolgens werd bij de respondenten, vanaf 15 jaar, thuis een mondelinge (genoteerd via een laptop) en schriftelijke (ingevuld door de respondent zelf) vragenlijst afgenomen. Om een representatieve steekproef te krijgen mocht enkel de persoon uit het huishouden deelnemen aan het onderzoek die het dicht bij een genoemde datum jarig was. Dit heeft een Nederlandse dataset opgeleverd van totaal N = 1845 (www.europeansocialsurvey.org).

Als we de steekproef vergelijken met de cijfers van de Nederlandse bevolking blijkt dat vrouwen iets wat over vertegenwoordigd zijn, evenals de totale leeftijdscategorie van 40 tot 65 jaar. Daarnaast blijkt dat de gemiddelde leeftijd van de steekproef voor zowel mannen als vrouwen hoger ligt dan de gemiddelde leeftijd van mannen en vrouwen in Nederland. Ook de mensen met een partner zijn wat over vertegenwoordigd in vergelijking tot de mensen zonder partner. Echter, deze verschillen zijn relatief en te verwaarlozen indien er bij de conclusie rekening gehouden wordt met deze verschillen. Hierdoor blijft er verder een bruikbare dataset over.

3.2 Operationalisering variabelen

3.2.1 Vrijwilligerswerk

De afhankelijke variabele in dit onderzoek is het doen van vrijwilligerswerk. In de ESS wave 6 wordt hierna gevraagd middels de vraag: ‘Hoe vaak bent u in de afgelopen 12 maanden betrokken geweest bij vrijwilligerswerk of werk voor een liefdadigheidsinstelling?’. De respondenten konden daarbij kiezen uit de volgende antwoordcategorieën: (1) ‘Nooit’, (2) ‘Minder vaak’, (3) ‘Ten minste 1 keer per 6 maanden’, (4) ‘Ten minste 1 keer per 3 maanden’, (5) ‘Ten minste 1 keer per maand’, (6) ‘Ten minste 1 keer per week’ en een ‘Weet niet’ categorie. Deze variabele wordt gezien als een interval variabele, dat wilt zeggen dat naar mate de respondent hoger scoort, deze vaker tijd aan vrijwilligerswerk besteed. De ‘weet niet’ categorie wordt hier, evenals bij de rest van de variabelen, als missing meegenomen. Voor deze variabele worden er echter geen missings geconstateerd wat een N oplevert van 1845 (voor een overzicht van de beschrijvingen van alle variabelen, zie tabel 3.1).

3.2.2 Algemeen sociaal vertrouwen

Voor het meten van de onafhankelijke variabele ‘algemeen sociaal vertrouwen’ worden er in de ESS een aantal vragen gesteld die samen de schaal ‘algemeen vertrouwen’ zullen vormen. Ten eerste de algemene vraag, zoals hij standaard wordt gesteld om algemeen vertrouwen te meten; ‘Denkt u, in het algemeen, dat de meeste mensen te vertrouwen zijn, of dat je niet voorzichtig genoeg kunt zijn in de omgang met mensen? Wilt u een antwoord geven van 0 tot 10 aan de hand van deze kaart, waarbij 0 betekent dat je niet voorzichtig genoeg kunt zijn en 10 dat de meeste mensen te vertrouwen zijn.’ (Uslaner, 2002). Echter, om een beter beeld te krijgen van het algemeen sociaal vertrouwen zijn er nog twee vragen gebruikt om samen een schaal te reconstrueren. Namelijk: ‘Denkt u dat de meeste mensen zouden proberen misbruik van u te maken als zij daartoe de kans krijgen, of zouden zij proberen eerlijk te zijn?’ en ‘Denkt u dat mensen meestal behulpzaam proberen te zijn of denkt u dat zij meestal aan zichzelf denken?’. Respondenten konden telkens aangeven op een schaal van nul tot tien in hoeverre zij vertrouwen, eerlijkheid en behulpzaamheid verwachtten van mensen. Waarbij een hoger cijfer betekent dat zij meer vertrouwen, meer behulpzaamheid en meer eerlijkheid verwachten. Al voorts er een schaal van deze drie items gemaakt kan worden dient er eerst gekeken te worden in hoeverre deze items onderling met elkaar samenhangen. De Cronbach’s alpha komt uit op .715. en kan als betrouwbaar worden gezien. Alleen de respondenten die op alle vragen een antwoord hadden gegeven worden meegenomen. Daarnaast wordt de ‘weet niet’ categorie wederom tot de missings gerekend; dit levert 7 missings op wat uitkomt op een totale N van 1838.

3.2.3 Sociale contacten

Om de andere onafhankelijke variabele, sociale contacten, in dit onderzoek te meten is de vraag ‘Kunt u op deze kaart aangeven hoe vaak u om sociale redenen vrienden, familieleden, of collega’s ontmoet?’ opgenomen. De antwoordcategorieën liepen van (1) Nooit’, (2) ‘Minder dan 1 keer per maand’, (3) ‘1 keer per maand’, (4) ‘Meerdere keren per maand’, (5) ‘1 keer per week’, (6) ‘Meerdere keren per week’, (7) ‘Elke dag’ en (88) ‘Weet niet’. Hierbij betekent een hogere score vaker sociaal contact en deze variabele hoeft daardoor niet om gecodeerd te worden. In de ESS zijn geen vragen opgenomen die meer inzicht kunnen geven in het sociale netwerk van de respondenten. Als gevolg daarvan wordt hier als het ware niet de omvang van het sociale netwerk van het individu onderzocht maar de frequentie van sociaal contact. De implicaties en gevolgen daarvan worden in de discussiesectie besproken. In totaal levert dit een N van 1844 op met 1 missing.

3.2.4 Interactie variabele

Om te meten in welke mate de twee onafhankelijke variabelen interacteren op het doen van vrijwilligerswerk is er een interactie variabele aangemaakt. Hierin wordt de onafhankelijke variabele ‘sociale contacten’ vermenigvuldigd met de onafhankelijke variabele ‘algemeen sociaal vertrouwen’, zie tabel 3.1 voor een beschrijving van de interactie variabele.

3.2.5 Controle variabelen

Zoals aangegeven wordt er in dit onderzoek voor een aantal mogelijke verklaringen gecontroleerd. Ten eerste wordt er gecontroleerd voor ‘geslacht’ en ‘leeftijd’. Van alle respondenten zijn deze gegevens bekend. Geslacht is zo gecodeerd dat mannen ‘0’ scoren en vrouwen ‘1’. De range van leeftijd loopt van 15 tot 95 jaar. Vervolgens wordt er gecontroleerd voor etniciteit. Hiervoor zijn de vragen ‘Is uw moeder in Nederland geboren?’ en ‘Is uw vader in Nederland geboren?’ uit de enquête opgenomen. Voor de beschrijving van allochtoon wordt de definitie zoals die gegeven is door het Centraal Bureau voor de Statistiek gebruikt, namelijk: ‘Persoon waarvan ten minste één ouder in het buitenland is geboren’ (CBS). Controleren voor etniciteit levert 2 missings op en 257 respondenten (14,9%) die als allochtoon betiteld kunnen worden (zie tabel 3.1). Dit percentage ligt 6 procentpunt lager dan het percentage totaal aantal allochtonen in Nederland. Echter, een ondervetegenwoordiging van allochtone respondenten in de steekproef is geen uitzondering en wordt daardoor ook niet als problematisch ervaren.

Voor opleidingsniveau wordt gecontroleerd middels de vraag uit de enquête: ‘Wat is het hoogste opleidingsniveau dat u succesvol heeft beëindigd?’. Vanwege de uiteenlopende

antwoordcategorieën zijn in dit onderzoek verschillende categorieën samengevoegd tot dummy variabelen ‘educatie laag’, ‘educatie midden’ en ‘educatie hoog’⁴. De categorie ‘anders’ is hierbij ook tot de missing variabelen gerekend wat in totaal een missings oplevert van 5 respondenten waardoor er een N overblijft van 1840.

Daarnaast wordt gecontroleerd voor gezinssamenstelling. In de enquête moesten de respondenten per lid van het huishouden aangeven wat de relatie tot die persoon was. De antwoordcategorieën betroffen (1) ‘Echtgeno(o)t(e)/partner’, (2) ‘Zoon/dochter (incl. stief-, pleeg-,geadopteerd kind, kind van partner)’, (3) ‘Ouder/schoonouder/ ouder van partner/stiefouder’, (4) ‘Broer/zus (incl. stief-, pleeg-, geadopteerde broer / zus)’, (5) ‘Ander familielid’, (6) ‘Ander niet-familielid’, (66) ‘niet van toepassing’ en een ‘weet niet’ categorie. In de dataset blijkt 57,2% een (huwelijks) partner te hebben en geen missings te zijn, daardoor blijft er een N over van 1845. Ook mensen met thuiswonende kinderen zouden vaker vrijwilligerswerk doen dan mensen zonder kinderen. Vandaar dat er gecontroleerd wordt voor thuiswonende kinderen. De antwoordcategorieën voor deze vraag zijn dezelfde als bij de vraag over de gezinssamenstelling. Op dit item worden geen missings gevonden en 30,7% van de respondenten heeft thuiswonende kinderen.

Ook wordt gecontroleerd voor inkomen. In de enquête werd gevraagd naar het netto huishoud inkomen en de respondenten konden dit middels een letter per week, maand of jaar aangeven op een antwoordkaart. Bijvoorbeeld ‘J’ stond voor ‘minder dan € 200 per week’, ‘minder dan €900 per maand’ en ‘minder dan €11.300 per jaar’, ‘R’ stond voor ‘€200 tot €300 per week’, ‘€900 tot € 1200 per maand’ en ‘€11.300 tot €15.600 per jaar’ enzovoorts. Inkomen is omgecodeerd naar dummy variabelen, ‘inkomen laag’, ‘inkomen midden’ en ‘inkomen hoog’⁵. Hierbij zijn de respondenten die geen antwoord op de vraag wilden of

⁴ Onder de categorie lage educatie vallen: ‘Basisschool niet afgemaakt’, ‘Alleen basisschool afgemaakt’, ‘LBO, VBO, LEAO, LTS ambachtsschool, huishoudschool, LHNO, VMBO (niveaus 1-3; basisberoepsgericht, kaderberoepsgericht, gemengd) afgemaakt’, ‘MULO, ULO, MAVO, VMBO (niveau 4; theoretische leerweg); HAVO jaar 3-4; VWO jaar 3-5 afgemaakt’ en ‘KMBO, leerlingwezen, MBO niveau 1, MEAO, MTS afgemaakt (duur < 2 jaar)’.

Onder de categorie midden educatie vallen: ‘HAVO, MMS, MSVM afgemaakt’, ‘VWO, HBS, atheneum, gymnasium afgemaakt’, ‘MBO niveau 2 en 3 afgemaakt (duur 2-3 jaar)’, ‘MBO niveau 4 afgemaakt (duur 4 jaar)’, ‘MBO-plus voor havisten’ en ‘propedeuse WO, OU-certificaat’.

Onder de categorie hoge educatie vallen ‘korte HBO- opleiding einddiploma (2 of 3 jaar), kweekschool, conservatorium, MO-acten’, ‘Bachelor HBO afgemaakt’, ‘Bachelor universiteit afgemaakt’, ‘HBO: Master's degree, tweede fase opleidingen; Post HBO- opleidingen, pre-master onderwijs voor HBO’, ‘WO/universiteit: Master's degree, tweede fase opleidingen; ingenieur, meester, doctorandus’ en ‘Doctoraat / gepromoveerd’.

⁵ Laag inkomen loopt van €0 tot €370 per week of van €0 tot €1500 per maand of van €0 tot €19.300 per jaar. Midden inkomen loopt van €370 tot €620 per week of van €1500 tot €2500 per maand of van €19.300 tot €32.500 per jaar.

Hoog inkomen loop vanaf €620 en meer per week of €2500 en meer per maand of van €32.500 en meer per jaar.

wisten gerekend tot de missing. Met 279 missings levert dit een N van 1566 op. Hoewel dit een relatief hoog aantal missings betreft is een dergelijk aantal niet heel verrassend bij een vraag over het inkomen.

Als een na laatste controle variabelen wordt de gezondheid van de respondenten meegenomen. Daarvoor is in dit onderzoek een vraag naar het ervaren van de gezondheid opgenomen, namelijk: 'Hoe is uw gezondheid over het algemeen, zou u die omschrijven als..'. Met de daarbij behorende antwoordmogelijkheden (1) 'heel erg slecht', (2) 'slecht', (3) 'redelijk', (4) 'goed', (5) 'heel erg goed' en 'weet niet'. En een vraag naar het ondervinden van belemmeringen opgenomen, namelijk: 'Wordt u op de één of andere manier in uw dagelijkse activiteiten beperkt door een langdurige ziekte, of door een handicap, of door een lichamelijke of geestelijke aandoening? Indien 'ja', is dat in erge mate of in zekere mate?'. Met daarbij de antwoorden (1) 'Ja, in erge mate', (2) 'Ja, in zekere mate', (3) 'Nee' en 'weet niet'. Na om codering vertonen deze items een Cronbach's Alpha van .772 en kunnen daardoor als betrouwbaar worden gezien. Hierdoor kunnen de items samengevoegd worden tot een schaal 'gezondheid'. Op deze schaal betekent een hogere score een beter ervaren gezondheid zonder belemmeringen. Hier kwamen 2 missings uit met een N van 1843 (zie tabel 3.1).

Als laatste controle variabele wordt opgenomen of de respondent zichzelf tot een bepaald geloofsovertuiging rekent middels de vraag: 'Beschouwt u zichzelf als lid van een bepaald geloof of kerkgenootschap?'. Waar de respondenten met (0) 'Nee', (1) 'Ja' en 'weet niet' konden antwoorden. Hierbij werden wederom zowel de weigeringen als de 'weet niet' categorie als missing opgenomen. Dit levert 1 missing op met een N van 1844 en 37% van de respondenten die zichzelf tot een bepaald geloof rekent.

Invloed van sociaal kapitaal op vrijwilligerswerk

Tabel 3.1. Beschrijving statistieken intervalvariabelen

	Min	Max	Gemiddelde	Standaard- afwijking	N
Afhankelijk					
Vrijwilligerswerk	1,00	6,00	2,88	2,08	
Vrijwilligerswerk					1845
Logistische regressie	0,00	1,00	5,33	,49	1845
Onafhankelijk					
Sociale Contacten	1,00	7,00	5,39	1,27	1844
Algemeen Sociaal					
Vertrouwen	0,00	9,67	5,96	1,49	1838
<i>Vertrouwen</i>	0,00	10,00	5,92	2,01	1843
<i>Eerlijk</i>	0,00	10,00	6,41	1,75	1841
<i>Behulpzaam</i>	0,00	10,00	5,56	1,83	1844
Controle					
Leeftijd	15	95	51,17	17,99	1845
Geslacht (<i>ref. man</i>)					
<i>Vrouw</i>	0,00	1,00	,53	,498	1845
Etniciteit (<i>ref. Autochtoon</i>)					
<i>Allochtoon</i>	0,00	1,00	,06	,24	275
Opleiding (<i>ref. Laag</i>)					
<i>Midden</i>	0,00	1,00	,26	,44	496
<i>Hoog</i>	0,00	1,00	,30	,46	567
Burgerlijke staat (<i>ref. geen partner</i>)					
<i>Partner</i>	0,00	1,00	,57	,49	1056
Kinderen (<i>ref. geen kinderen</i>)					
<i>Kinderen</i>	0,00	1,00	,30	,46	565
Inkomen (<i>ref. laag</i>)					
<i>Midden</i>	0,00	1,00	,43	,49	672
<i>Hoog</i>	0,00	1,00	,33	,47	523
Religieus (<i>ref. religieus</i>)					
<i>Niet-religieus</i>	0,00	1,00	,63	,48	1161
Gezondheid totaal					
<i>Ervaren gezondheid</i>	1,00	5,00	2,18	,79	1844
<i>Belemmeringen</i>	1,00	3,00	2,62	,62	1843

Bron: European Social Survey 2012, wave 6, Nederland.

3.3 Beschrijving variabelen

Hier worden de kerncijfers uit tabel 3.1 kort besproken. Zoals af te lezen valt blijkt dat respondenten in deze dataset gemiddeld 1 keer per zes maanden vrijwilligerswerk verrichten. Verder blijkt dat 46.7% van de respondenten nooit vrijwilligerswerk doet en dus iets meer dan de helft van de respondenten ten minste 1 keer per jaar vrijwilligerswerk doet. Dit percentage ligt iets boven het gemiddelde percentage wat naar voren kwam in paragraaf 2.1. Daar lag het percentage mensen dat vrijwilligerswerk verrichtte namelijk rond de 20%. Het verschil in deze cijfers zou kunnen worden verklaard doordat in de ESS gevraagd wordt naar hoe vaak er vrijwilligerswerk is gedaan de afgelopen 12 maanden. Terwijl in andere onderzoeken gevraagd wordt naar vrijwilligerswerk over een kortere periode. Uit de cijfers blijkt wel dat 20.7% van de respondenten aangeeft ten minste 1 keer per week vrijwilligerswerk te verrichten wat vergelijkbaar is met de cijfers van het CBS.

Bij de onafhankelijke variabele algemeen sociaal vertrouwen blijkt dat de meeste respondenten, zo'n 75%, een zes of hoger scoren op de schaal algemeen sociaal vertrouwen. Dat wil zeggen dat de meeste mensen aangeven dat zij relatief veel vertrouwen, eerlijkheid en behulpzaamheid verwachten van de medemens. Deze verdeling valt hierdoor iets rechtsscheef uit. Bij de onafhankelijke variabele sociale contacten blijkt dat .4% van de respondenten nooit om sociale redenen afspreekt met vrienden, familie of collega's. Ongeveer 50% van de respondenten geeft aan wekelijks of dagelijks sociale contacten te onderhouden, deze verdeling valt hierdoor ook iets rechtsscheef uit.

4. Analyse

In deze paragraaf worden de hypothesen getoetst door middel van een regressie analyse. Eerst dienen er echter enkele checks gedaan te worden omtrent multicorrelatie. Dit wordt gedaan om na te gaan of de onafhankelijke variabelen onderling niet te sterk samenhangen. Indien de onafhankelijke variabelen een te grote onderlinge samenhang vertonen betekent dit namelijk dat het effect op de afhankelijke variabele arbitrair wordt en dus niet goed ingeschat kan worden. In dit geval is de tolerantie tussen beide variabelen ,97 wat gepaard gaat met een VIF (Variance Inflation Factor) van 1,02. Dit duidt niet op multicorrelatie en dit betekent dus dat de voorspellers geen onderlinge samenhang vertonen. Vervolgens wordt gekeken of de afhankelijke variabele, het doen van vrijwilligerswerk, normaal verdeeld is. Dit blijkt niet het geval te zijn (Skewness = ,477, SE = ,057). Daarom wordt deze variabele om gecodeerd naar een dichotome variabele; doet wel of geen vrijwilligerswerk. Voor een volledige beantwoording van de hypothesen worden er zowel OLS-regressies als logistische regressies uitgevoerd, waarbij de dichotome variabelen in de laatste variant is opgenomen.

4.1 Hypothesen

Ter beantwoording van de eerste hypothese, *“Naarmate mensen meer algemeen vertrouwen hebben is de kans groter dat zij vrijwilligerswerk doen dan mensen die minder algemeen vertrouwen hebben”* is een regressie analyse uitgevoerd waarbij gecontroleerd wordt voor de eerder genoemde items. De uitkomsten van deze analyse staan in het eerste model van tabel 4.1. Het model verklaard (R Square) 5.6% van het doen van vrijwilligerswerk en is ondanks dit kleine percentage toch significant ($p < .01$). Uit de ongestandaardiseerde (B) en de gestandaardiseerde (β) regressie coëfficiënten van tabel 4.1 blijkt dat de eerste hypothese kan worden aangenomen ($\beta = .068$, $p < .01$). Dit betekent dat een 1-punt toename in de standaard deviatie (SD) in algemeen vertrouwen resulteert in een .068 SD toename in het doen van vrijwilligerswerk. Ter verduidelijking, uit tabel 4.1 blijkt dat, na controle voor algemeen vertrouwen, een 1-punt toename in algemeen vertrouwen (die loopt van 0 tot 10) zal resulteren in een .097 toename op de schaal van het doen van vrijwilligerswerk (die loopt van 1 tot 6). Dit is niet een heel sterk effect en daarom wordt er ter controle ook een binaire logistische regressie analyse uitgevoerd met de dichotome afhankelijke variabele. De (pseudo) R^2 van Nagelkerke (Nagelkerke, 1992) is hierbij .103. De goodness-of-fit test (Hosmer & Lemeshow, 2000) geeft geen significante waarde (.496) waardoor we kunnen concluderen dat het model goed bij de data past. Alle uitkomsten van de binaire logistische regressie analyses staan in het eerste model van tabel 4.2. Uit deze test blijkt ook dat de eerste hypothese kan

worden aangenomen (OR= 1.129, $p < .05$). Het model laat zien dat het hebben van één score meer op de algemeen vertrouwen schaal de kans om wel vrijwilligerswerk te gaan doen versus de kans om geen vrijwilligerswerk te doen met 1.129 (OR) verhoogd.

In het tweede model van tabel 4.1 staan de resultaten van de OLS-regressie analyse van de volgende hypothese, *“Naar mate mensen meer sociale contacten hebben is de kans groter dat zij vrijwilligerswerk doen dan mensen met minder sociale contacten”*. Deze is met een R Square van 6.8% en een beta= .127 ($p < .001$) ook significant en kan daarmee worden bevestigd. Dit betekent dus dat mensen die meer sociaal contact hebben significant vaker vrijwilligerswerk doen dan mensen die dat niet hebben. Uit tabel 4.1 blijkt dus dat een 1-punt toename op sociale contacten resulteert in een .231 toename op het doen van vrijwilligerswerk. Echter, omdat dit ook een niet heel sterk effect betreft wordt deze hypothese in het tweede model van tabel 4.2 getoetst met een logistische regressie analyse. Uit deze toets komt ook een bevestiging van de tweede hypothese naar voren OR= 1.256, $p < .001$ met een R² van Nagelkerke van .098. de Hosmer en Lemeshow test is niet significant ($p = .452$) waardoor deze test goed bij de data blijkt te passen. De richting van dit effect wil zeggen dat de kans om wel vrijwilligerswerk te doen 1.256 keer hoger is voor mensen die één punt hoger scoren bij contacten dan voor mensen die één punt lager scoren. Dit is een redelijk sterk effect en sterkt daarmee de eerdere aanname omtrent de bevestiging van de tweede hypothese.

In het derde model van tabel 4.1 wordt de hypothese met het interactie-effect getoetst: *“Naarmate mensen meer algemeen vertrouwen hebben is de kans groter dat zij vrijwilligerswerk doen dan mensen met minder algemeen vertrouwen. Dit verband is sterker naar mate zij ook meer sociale contacten hebben”*. Dit model blijkt niet significant te zijn (beta=.024, $p = .352$). Hierdoor kan dus niet gezegd worden dat beide factoren met elkaar interacteren op het doen van vrijwilligerswerk. Ter controle is deze hypothese ook in tabel 4.2 getoetst (model drie). De R² van Nagelkerke van dit model is .105 en de goodness-of-fit test komt uit op een p van .441, wat beide goede indicatoren voor dit model zijn. Echter, komt ook hier geen significant effect uit naar voren (OR=1.037, $p = .197$). Kortgezegd blijkt dus dat het interactie effect van algemeen sociaal vertrouwen en sociale contacten samen geen goede voorspeller is voor het doen van vrijwilligerswerk.

Ter beantwoording van de laatste deelvraag betreffende welke factor een sterkere invloed heeft op het doen van vrijwilligerswerk, is model vier in tabel 4.1 opgenomen. Uit een

analyse van de cijfers blijkt dat er in dit onderzoek een bevestiging van de studies van onder andere Bekkers et al. (2008) wordt gevonden. In dit model is namelijk enkel het hebben van sociale contacten van significante invloed op het doen van vrijwilligerswerk (sociale contacten: $\beta = .124$, $p < .001$, algemeen sociaal vertrouwen: $\beta = .052$, $p = .051$). Hieruit blijkt dat zodra er ook voor sociale contacten wordt gecontroleerd in het model algemeen vertrouwen geen goede voorspeller meer is voor het doen van vrijwilligerswerk. Ter controle wordt dit nogmaals getoetst in tabel 4.2 het vierde model. Hier komt er voor algemeen vertrouwen wel een significant effect naar voren op het doen van vrijwilligerswerk ($OR = 1.104$, $p < .05$). Echter, het effect van het hebben van sociale contacten is hier sterker, namelijk $OR = 1.245$, $p < .001$. Dit wil zeggen dat de kans op het doen van vrijwilligerswerk 1.245 keer hoger is voor mensen die 1 punt hoger scoren op de sociale contacten schaal dan voor mensen die 1 punt lager scoren. Tegenover een 1.104 keer hogere kans indien 1 punt hoger gescoord wordt op de algemeen vertrouwen schaal in vergelijking tot 1 punt lagere score. Dit, samen met de eerste toetst, zorgt voor een bevestiging van dat wanneer beiden voorspellers worden opgenomen in het model, het hebben van sociale contacten een sterker effect laat zien dan het hebben van algemeen sociaal vertrouwen op het doen van vrijwilligerswerk.

4.2 Controle variabelen

Als er vervolgens naar de controle variabelen wordt gekeken in tabel 4.1 vallen er nog een aantal dingen op. Ten eerste blijkt dat mensen met zowel een midden als hoog inkomen significant vaker vrijwilligerswerk doen dan mensen met een laag inkomen. Uit tabel 4.2 blijkt ook dat mensen met een midden en hoog inkomen een grotere kans (in model drie een $OR = 1.608$, $p < .001$ voor midden inkomens en $OR = 1.768$, $p < .001$ voor hoge inkomens) hebben om vrijwilligerswerk te doen dan mensen met een laag inkomen. Vervolgens blijkt ook dat het hebben van een goede gezondheid een goede voorspeller is voor het doen van vrijwilligerswerk. Zowel in de OLS regressies als in de logistische regressies is deze variabele in alle modellen significant. In de logistische regressie houdt dit in dat mensen die één punt meer scoren op een goede gezondheid een .676 maal (model drie) grotere kans hebben op het doen van vrijwilligerswerk dan mensen die één punt lager scoren op de gezondheidsschaal. De OLS regressie analyses laat een positief effect van $\beta = .065$, $p < .05$ zien (in het derde model). Als laatste significante voorspeller voor het doen van vrijwilligerswerk wordt religie gevonden. Er blijkt een significant verschil te zijn in het doen van vrijwilligerswerk tussen mensen die zichzelf tot een religie rekenen en mensen die dat niet doen (tabel 4.1, model

Invloed van sociaal kapitaal op vrijwilligerswerk

drie, $\beta = .129$, $p < .001$). Daarnaast blijkt dat de kans dat mensen die zichzelf tot een religieuze groepering rekenen aan vrijwilligerswerk doen, 1.686 keer groter te zijn dan mensen die zichzelf niet tot een religieuze groepering rekenen (tabel 4.2, model drie, $OR = 1.686$, $p < .001$).

Tabel 4.1. OLS Regressie-effecten op Vrijwilligerswerk

	M1		M2		M3		M4	
	B	β	B	β	B	β	B	β
Constante	1,666	,336	,860	,371	1,260	,875	,537	,405
Algemeen vertrouwen	,097**	,038			-,055	,143	,074	,038
Sociale contacten			,231***	,042	,069	,153	,206***	,043
Interactie					,024	,026		
Geslacht (ref. man)	,103	,106	,095	,105	,077	,105	,082	,105
Leeftijd	,010**	,003	,014***	,003	,013***	,003	,013***	,003
Etniciteit (ref. autochtoon)	-,199	,216	-,229	,214	-,199	,214	-,203	,214
Opleiding (ref. laag)								
<i>Midden</i>	,448***	,137	,444***	,135	,422**	,136	,416**	,136
<i>Hoog</i>	,581***	,136	,586***	,134	,541***	,136	,540***	,136
Partner (ref. geen partner)	,202	,124	,249	,124	,241	,124	,240	,124
Kinderen	-,047	,126	-,024	,125	-,024	,125	-,022	,125
Inkomen (ref. laag)								
<i>Midden</i>	-,220	,145	-,159	,143	-,203	,144	-,206	,144
<i>Hoog</i>	-,152	,174	-,107	,101	-,144	,173	-,145	,173
Gezondheid	,284**	,103	,280**	,101	,251*	,102	,249**	,102
Religie	,578***	,111	,564***	,110	,560***	,110	,559***	,110
R ²	,056		,068		,071		,071	

N=1845

Bron: European Social Survey, 2012, wave 6

Significant: * $< .05$, ** $< .01$, *** $< .001$

Invloed van sociaal kapitaal op vrijwilligerswerk

Tabel 4.2. Binaire logistische regressie

	M1		M2		M3		M4	
	B	β	B	β	B	β	B	β
Constante	-,340	,341	-1,120	,386	-,405	,943	-1,548	,425
Algemeen vertrouwen	,121*	,108			-,094	,154	,099*	,039
Sociale contacten			,228***	,044	,013	,166	,219***	0,045
Interactie					,036	,028		
Geslacht (ref. man)	,039	,108	,032	,108	,009	,109	,017	,109
Leeftijd	-,002	,004	,002	,004	,000	,004	,000	,004
Etniciteit (ref. autochtoon)	-,386	,220	-,438*	,222	-,399	,222	-0,403	,222
Opleiding (ref. laag)								
<i>Midden</i>	,493***	,139	-,082***	,147	,475***	,140	,468***	,140
<i>Hoog</i>	,600***	,139	,012***	,177	,570***	,140	,568***	,140
Partner (ref. geen partner)	,123	,127	,171	,128	,167	,128	,165	,128
Kinderen	-,107	,129	-,078	,129	-,083	,130	-,079	,130
Inkomen (ref. laag)								
<i>Midden</i>	-,149	,147	-,082	,147	-,137	,149	-,141	,149
<i>Hoog</i>	-,043	,178	,012	,177	-,039	,179	-,041	,180
Gezondheid								
Religie	,421***	,106	,428***	,105	,392***	,107	,391***	,107
	,533***	,115	,521***	,115	,523***	,116	,520***	,116
Nagelkerke R ²	,083		,098		,105		,103	

N=1845

Bron: European Social Survey, 2012, wave 6

Significant: *<0.05, **<0.01, ***<0.001

5. Conclusie en discussie

5.1 Conclusie

Huidig onderzoek heeft zich gericht op het onderzoeken van de effecten van sociale contacten en algemeen vertrouwen op het doen van vrijwilligerswerk. Dit onderzoek heeft daarbij geprobeerd om de onderzoeksvraag *“In hoeverre hebben de aspecten ‘algemeen vertrouwen in vreemden’ en ‘sociale contacten van individuen’ invloed op het doen van vrijwilligerswerk?”* te beantwoorden. Daarvoor is gebruik gemaakt van Nederlandse data uit de European Social Survey, wave 6. Deze vragenlijst werd in Nederland afgenomen bij 1845 respondenten van 15 tot 95 jaar. Alvorens de resultaten uit deze data besproken worden wordt eerst de eerste deelvraag *‘Wat is de trend op het gebied van vrijwilligerswerk in Nederland’* beantwoordt. Ondanks vele negatieve berichten over de bereidheid tot vrijwillige participatie van burgers in de samenleving als gevolg van individualisatie, ontzuiling en dergelijke, blijkt de angst voor een grote afname in vrijwilligersaantallen ongegrond. Uit verschillende databestanden blijkt het percentage vrijwilligers in Nederland al jaren rond de 30% te liggen (resp. 20% uit cijfers van het CBS). De nadruk in onderzoek en beleid zou dus niet zozeer moeten liggen op de angst voor een afname van het aantal vrijwilligers als wel op de verandering van de aard van de vrijwilligers. En wat voor invloed dat heeft op de overwegingen die mensen maken om vrijwilligerswerk te doen voor welke organisatie.

Uit de gedane wetenschappelijke literatuurstudie bleek dat er vele verschillende theorieën gebruikt worden om het doen van vrijwilligerswerk te verklaren. Vanwege de omvangrijkheid en diversiteit is er hier voor gekozen om dit te verklaren vanuit de sociaal kapitaal theorie. Dit is een interessante bruikbare theorie omdat er nog een aantal lacunes zijn die aandacht vereisen en opgevuld dienen te worden. Zo bleek dat er niet zomaar over de sociaal kapitaal theorie gesproken kan worden omdat er veel verschillende definities en omschrijvingen van bestaan. Hierdoor bestond er een ambigu beeld over de invloeden van algemeen sociaal vertrouwen en sociale contacten op het doen van vrijwilligerswerk. In dit onderzoek is daarom duidelijk gekozen voor een definitie op macro niveau die zowel de sociale contacten als het algemeen vertrouwen benoemd. Uitgaande op deze afbakening kon geconcludeerd worden dat het hebben van algemeen sociaal vertrouwen ervoor zorgt dat mensen zich meer verbonden en verantwoordelijk voelen voor hun omgeving en daarom eerder bereid zijn om vrijwilligerswerk te doen. Een tweede verklarend mechanisme betreffende de sociale contacten van een individu. Het hebben van sociale contacten zou

ervoor zorgen dat men zich eerder conformeert naar de heersende normen en maakt iemand tegelijkertijd aantrekkelijker voor organisaties om te rekruteren bij de organisatie.

Voor de beantwoording van de onderzoeksvraag zijn er verschillende hypothesen opgesteld. Bij de eerste hypothese is er gekeken naar de relatie tussen het hebben van algemeen vertrouwen en het doen van vrijwilligerswerk (H1). Uit de resultaten kwam naar voren dat, zowel voor de OLS-regressies als voor de logistische regressies, het hebben van algemeen vertrouwen de kans op het doen van vrijwilligerswerk significant vergroot. Vervolgens is hetzelfde gedaan maar dan met sociale contacten als voorspeller voor het doen van vrijwilligerswerk. Ook hierbij werden significante relaties gevonden (H2). In dit onderzoek blijken de factoren van de sociaal kapitaal theorie, algemeen sociaal vertrouwen en sociale contacten, goede voorspellende mechanismen te zijn voor het doen van vrijwilligerswerk. Er wordt dus een bevestiging gevonden voor het gebruiken van de sociaal kapitaal theorie als voorspeller van vrijwilligerswerk. Bij de derde hypothese werd het interactie effect getoetst (H3). Verwacht werd dat er een positief effect zou zijn van de interactie variabele op het doen van vrijwilligerswerk. Deze relatie werd niet gevonden, er is dus geen sprake van een effect van de interactie variabele op het doen van vrijwilligerswerk. Tot slot is gekeken welke onafhankelijke variabele de beste voorspeller zou zijn voor het doen van vrijwilligerswerk. In dit onderzoek blijkt dat hebben van sociale contacten een sterkere invloed heeft op het doen van vrijwilligerswerk dan het hebben van algemeen vertrouwen. Daarnaast blijken de controlevariabelen inkomen, het hebben (of ervaren) van een goede gezondheid en religie goede voorspellers te zijn voor het doen van vrijwilligerswerk. Hiermee is een bijdrage geleverd aan de theorievorming over de factoren die vrijwilligerswerk voorspellen in de huidige maatschappij.

Deze studie heeft bijgedragen aan de bestaande literatuur over het doen van vrijwilligerswerk door de invloed van sociale contacten en algemeen vertrouwen te onderzoeken met recente data. Onderzoekers uitten al enige tijd hun angst over een afname van het algemeen vertrouwen van mensen en het verminderd aantal sociale contacten als gevolg van een meer digitaal wordende samenleving. Daarnaast is de samenleving veranderd in een participatiemaatschappij wat maakt dat er meer nadruk is komen te liggen op (vrijwillige) participatie. Dit vergroot de vraag naar vrijwilligers en het belang ervan. Dit onderzoek heeft aangetoond dat zowel het hebben van algemeen vertrouwen als het hebben van sociale contacten van significante invloed zijn op het doen van vrijwilligerswerk. Dit onderzoek vindt daarbij een bevestiging van voorgaande onderzoeken en draagt daaraan bij

door aan te tonen dat het hebben van sociale contacten een sterkere invloed hebben op het doen van vrijwilligerswerk dan het hebben van algemeen vertrouwen. Dit zijn ook interessante bevindingen voor beleidsmakers en aan te raden daarbij is om in de vervolgjaren van de ESS vragen omtrent vrijwilligerswerk op te blijven nemen. Een beter inzicht in de beweegredenen van vrijwilligers en eenduidige cijfers omtrent de deelname aan het vrijwilligersleven zal de extra druk in de toekomst moeten opvangen.

Wat ook uit deze studie naar voren kwam is dat de angst voor een afname in het aantal vrijwilligers ongegrond is; de soort verenigingen waarvoor men zich in wilt zetten zijn hooguit veranderd. Nu dat in kaart is gebracht zouden beleidsmakers bij ‘populairdere’ organisaties hierop kunnen inspringen door meer structureel beleid te ontwikkelen waardoor vrijwilligers zich ook op langere termijn in willen blijven zetten. Dit zou bijvoorbeeld betekenen dat vrijwilligers binnen een organisatie kunnen groeien indien zij voor een langere tijd hun inzet daaraan willen koppelen. Door op een dergelijke manier vrijwilligers te belonen voor hun inzet zou een grote afname in ledenaantallen, zoals gebeurd is bij de religieuze verenigingen, voorkomen kunnen worden. Tegelijkertijd kunnen beleidsmakers bij minder populaire verenigingen deze informatie gebruiken om personen aan te sporen hun sociale netwerk aan te spreken in de zoektocht naar meer bereidwillige vrijwilligers. Dit is immers een positieve strategie gebleken. Het stimuleren van sociale contacten zou op deze manier bijdragen aan de kans dat mensen zich eerder in zullen zetten als vrijwilliger. Binnen vrijwilligersorganisaties zouden er bijvoorbeeld vrienden/familie activiteiten opgenomen kunnen worden in het rekruteringsbeleid.

5.2 Discussie

De conclusie, zoals hierboven wordt beschreven, treft nog een aantal discussiepunten. Een eerste punt betreft de operationalisering van ‘vrijwilligerswerk’ uit de European Social Survey. In de ESS wordt enkel gevraagd naar de frequentie van het doen van vrijwilligerswerk. Voor een beter inzicht in het doen van vrijwilligerswerk zou bijvoorbeeld gevraagd kunnen worden naar het geven van tijd uitgesplitst naar verschillende organisaties. Hierdoor wordt het risico ingeperkt dat respondenten activiteiten over het hoofd zien die ook als vrijwilligerswerk betiteld kunnen worden of dat zij dingen als vrijwilligerswerk betitelen die daar in de gebruikte definitie niet onder vallen. Dit probleem is echter deels opgevangen door gebruik te maken van een logistische regressie. Maar vooral voor beleidsmakers blijft het wenselijk om een uitgebreider beeld te hebben van de invulling van het vrijwilligerswerk wat gedaan wordt. Daarnaast is de operationalisering van de onafhankelijke variabele ‘sociale

contacten' niet optimaal. In de enquête wordt enkel gevraagd naar de frequentie van sociale activiteiten van de respondenten en niet naar het aantal sociale contacten van de respondent. Het is in deze vragenlijst bekend met welke frequentie de respondent sociale contacten onderneemt. Hierdoor is niet goed in kaart te brengen hoeveel sociale contacten de respondent precies heeft in zijn netwerk. Voor een completer beeld van de sociale contacten van een individu zouden bijvoorbeeld naam genererende vragen in de vragenlijst opgenomen kunnen worden. Als gevolg daarvan is het dus juist om te concluderen dat het hebben van meer sociaal contact een positieve invloed heeft op het doen van vrijwilligerswerk. Terwijl de vraag of de inhoud en structuur van het sociale netwerk invloed hebben op het doen van vrijwilligerswerk hiermee niet beantwoordt kan worden. Dit betreft een interessant onderzoeksterrein voor vervolgonderzoek. Een herhaling van dit onderzoek waarin vrijwilligerswerk uitvoeriger bevestigd wordt en waarin naam generende vragen zijn opgenomen is daarom wenselijk om een beter inzicht te geven in de relatie ertussen.

Een meer theoretische noot kan gezet worden bij het niet opnemen van religieuze normen en waarden als voorspeller voor het doen van vrijwilligerswerk. Uit vele onderzoeken blijkt dat er een serieuze en vaak gevonden relatie bestaat met het doen van vrijwilligerswerk. Ook als onderdeel van de sociaal kapitaal theorie zou deze goede redenen hebben om opgenomen te worden in de analyses. Echter, in dit onderzoek is ervoor gekozen om dit niet te doen. Dit is gedaan vanwege het feit dat het aantal mensen wat zichzelf tot een bepaalde religie rekent de laatste jaren een grote afname heeft gezien. Hieruit werd beredeneerd dat de andere voorspellers uit dit onderzoek wellicht aan terrein en invloed hadden gewonnen. Het feit dat religie als een van de weinige controle variabelen een significante (sterke) relatie laat zien betekent wellicht dat deze inschatting onjuist is gebleken. De invloed van religie op vrijwilligerswerk in deze huidige tijd dient daarom in vervolgonderzoek meer aandacht te krijgen.

Literatuurlijst

- Almond, G. A. & Verba, S. (1980). *The civic culture revisited*. Princeton University Press.
- Arts, K. & Riele, S. te (2010). Vrijwilligerswerk. In H. Schmeets (red.), *Sociale samenhang: Participatie, vertrouwen en integratie* (pp. 53-70). Den Haag/Heerlen: Centraal Bureau voor de Statistiek.
- Bekkers, R. (2003). De bijdragen der kerckelijken. In T. N. M. Schuyt., B. M. Gouwenberg & R. H. F. P. Bekkers (reds.), *Geven in Nederland* (pp. 141-172). Amsterdam: Reeds Business bv.
- Bekkers, R. (2004). Nee heb je, Ja kun je krijgen. In B. G. M. Völker (red.), *Burgers in de buurt* (pp. 153-174). Amsterdam University Press.
- Bekkers, R. & Boezeman, E. (2011). Geven van tijd: vrijwilligerswerk. In T.N.M. Schuyt, B.M. Gouwenberg & R. Bekkers (reds.), *Geven in Nederland 2011: Giften, Sponsoring, Legaten en Vrijwilligerswerk* (pp. 96-110). Amsterdam: Reed Business.
- Bekkers, R., Völker, B., Gaag, M. van der & Flap, H. (2008). *Social networks of participants in voluntary associations*. Universiteit Utrecht.
- Blaikie, N. (2007). *Approaches to social enquiry*. Cambridge: Polity Press.
- Boer, N. & Lans, J. van der (2011). *Burgerkracht: de toekomst van het sociaal werk in Nederland*. Den Haag: Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling.
- Boezeman, E. J. & Ellemers, N. (2007). Volunteering for Charity: Pride, Respect, and the Commitment of Volunteers. *Journal of Applied Psychology*, 92(3), 771-785.
- Bourdieu, P. (1986). *The Forms of Capital*. In N. Lin. (red.), *Social Capital* (pp. 155-174). Londen: Routledge.
- Bovens, M. A. P. & Wille, A. (2006). *Diplomademocratie*. Prometheus Uitgeverij.
- Bos, D. (2014). *Monitor Burgerparticipatie 2013*. Den Haag: ProDemos.
- Boss, E-M., Blauw, W. & Alblas, M. (2011). Trendrapport. *Vrijwillige inzet 2.0*. Den Haag: Movisie.
- Brady, H. E., Verba, S. & Schlozman, K. L. (1995). Beyond SES: a research model of political participation. *American Political Science Review*, 89(2), 271-294.
- Brehm, J. & Rahn, W. (1997). Individual-Level Evidence for the Causes and Consequences of Social Capital. *American Journal of Political Science*, 41(3), 999-1023.
- Brink, G. van den (2002). *Mondiger of moeilijker?* Den Haag: Sdu Uitgevers.
- Burt, R. S. (2001). Structural holes versus network closure as social capital. In N. Lin., K. Cook & R. S. Burt (reds.), *Social Capital: Theory and Research* (pp. 31-56). New York: Aldine de Gruyter.
- Cloïn, M., Kamphuis, C., Schols, M., Tiessen-Raaphorst, A. & Verbeek, D. (2011). *Nederland in een dag*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

- Coleman, J. S. (1990). Social Capital. In N. Lin (red.), *Social Capital* (pp. 174-199). Londen: Routledge.
- Daal, H. J. van (2001). *Het middenveld als smeltkroes?* Rotterdam: Verwey-Jonker.
- Dekker, P. (1999). *Vrijwilligerswerk vergeleken*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Dekker, P. (2002). *De oplossing van de civil society*. Rede. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Dekker, P. (2005). *Vrijwillige inzet onderzocht*. Utrecht: Movisie.
- Dekker, P. & Broek, A. van den (1999). Civil Societies in Noord-Amerika en Europa. In P. Dekker (red.), *Vrijwilligerswerk vergeleken* (pp. 69-93). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Dekker, P. & Hart, J. de (2009). *Vrijwilligerswerk in meervoud*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Dekker, P., Hart, J. & Faulk, L. (2007). *Toekomstverkenning vrijwillige inzet 2015*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Denters, B., Tonkens, E., Verhoeven, I. & Bakker, J. (2013). *Burgers maken hun buurt*. Platvorm 31.
- Drosterij, G. & Peeters, R. (2011). De nieuwe burgerlijkheid: participatie als conformerende zelfredzaamheid. *Beleid en Maatschappij*, 38(4), 456-472.
- Field, J. (2008). *Social capital*. Londen: Routledge.
- Finkelstein, M. A. (2010). Individualism/collectivism: implications for the volunteer process. *Social behavior and personality*, 38(4), 445-452.
- Fischer, C. S. (1982). *To dwell among friends*. Chicago: University of Chicago Press.
- Flap, H. D. & Völker, B. G. M. (2004). *Creation and returns of social capital: A New Research Program*. Londen: Routledge.
- Gaag, M. van der & Snijders, T. (2004). Proposals for the measurement of individual social capital. In H. D. Flap & B. G. M. Völker (reds.), *Creation and returns of social capital* (pp. 199-218). Londen: Routledge.
- Graaf, N.D. de & Flap, H.D. (1988). With a little help from my friends. *Social Forces*, 67, 452-72.
- Granovetter, M. (1973). The strength of weak ties. *American Journal of Sociology*, 78(6), 1360-1380.
- Harbers, M. N. & Hoeyman, N. (reds.). (2013). *Gezondheid en maatschappelijke participatie*. Bilthoven: RIVM.
- Hart, J. de (1999). Langetermijntrends in lidmaatschap en vrijwilligerswerk. In P. Dekker (red.), *Vrijwilligerswerk vergeleken* (pp. 33-68). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Hosmer, D. W. & Lemeshow, S. (2000). *Applied Logistic Regression*. New York: Wiley.

Houten, M. van & Winsemius, A. (2010). *Participatie ontward*. Den Haag: Movisie.

Houwelingen, P. van., Boele, A. & Dekker, P. (2014). *Burgermacht op eigen kracht?* Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Huckfeldt, R. R. (1979). Political participation and the neighborhood social context. *American Journal of Political Science*, 23(3), 579-592.

Hustinx, L. (2009). Vrijwilligerswerk in ontwikkeling. In E. Hambach (red.), *Handboek Werken met Vrijwilligers* (pp. 33-52). Brussel: Politeia.

Klaver, J., Tromp, E. & Oude Ophuis, R. (2005). *Allochtonen en vrijwilligerswerk*. Amsterdam: Regioplan.

Lam, P-Y. (2002). As the flocks gather: how religion affects voluntary association participation. *Journal of Scientific Study of Religion*, 41(3), 404-422.

Lin, N. (2001). *Social Capital. A Theory of Social Structure and Action*. Cambridge University Press.

Lowndes, V. Pratchett, L. & Stoker, G. (2006a). *CLEAR: An auditing tool for citizen participation at the local level (Appendix)*. Strasbourg: European Committee on Local and Regional Democracy.

Lowndes, V. Pratchett, L. & Stoker, G. (2006b). Diagnosing and remedying the failings of official participation schemes: The CLEAR- Framework. *Social Policy and Society*, 5(2), 281-291.

McPherson, J. M., Popielarz, P. A. & Drobnic, S. (1992). Social networks and organizational dynamics. *American Sociological Review*, 57(2), 153-170.

Milbrath, L. W. & Goel, M. L. (1977). *Political participation. How and why do people get involved in politics?* Rand McNally & Co.

Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties. (2013). *De Doe-democratie*. Kabinetsnota. Den Haag: Auteur.

Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties. (2011). *Integratie, binding, burgerschap*. Integratienota. Den Haag: Auteur.

Nagelkerke, N. D. J. (1992). *The maximum likelihood estimation of functional relationships*. New York: Springer.

Newman, J. (2001). *Modernizing Governance*. Londen: Saga Publications.

Oude-Vrielink, M. & Verhoeven, I. (2011). Burgerinitiatieven en de bescheiden overheid. *Beleid en Maatschappij*, 38(4), 377-387.

Paxton, P. (1999). Is social capital declining in the United States? *American Journal of Sociology*, 150(1), 88-127.

Paxton, P. (2007). Association memberships and generalized trust: A multilevel model across 31 countries. *Social Forces*, 86(1), 47-76.

- Portes, A. (1998). Social capital: its origins and applications in modern sociology. *Annual review sociology*, 24, 1-24.
- Putnam, R. D. (1993). Bowling alone: America's declining social capital. *Journal of Democracy*, 6(1), 65-78.
- Putnam, R. D. (2000). *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*. New York: Simon & Schuster.
- Raad voor de Financiële Verhoudingen. (2011). Adviesrapport: *Verdelen, vertrouwen en verantwoorden*. Den Haag: Auteur.
- Raad voor het Openbaar Bestuur. (2012). Adviesrapport: *Loslaten in vertrouwen*. Den Haag: Auteur.
- Ruiter, S. & Graaf, N. D. de (2006). National context, religiosity, and volunteering: results from 53 Countries. *American Sociological Review*, 71(2), 191-210.
- Sampson, R. J., McAdam, D., MacIndoe, H. & Weffer-Elizondo, S. (2005). Civil Society Reconsidered: The Durable Nature and Community Structure of Collective Civic Action. *American Journal of Sociology*, 111(3), 673-717.
- Scheepers, P. & Janssen, J. (2001). Informele aspecten van sociaal kapitaal. *Mens en maatschappij*, 76(3), 1-27.
- Scheffen, P. (2007). *Het land van aankomst*. Amsterdam: de Bezige Bij.
- Schuyt, C. J. M. (1997). *Sociale cohesie en sociaal beleid*. Amsterdam: de Balie.
- Schuyt, T. N. M., Gouwenberg, B. M. & Bekkers, R. H. F. P. (2009). *Geven in Nederland*. Amsterdam: Reeds Business bv.
- Schuyt, T. N. M., Gouwenberg, B. M. & Bekkers, R. H. F. P. (2011). *Geven in Nederland*. Amsterdam: Reeds Business bv.
- Steen, M. van der., Twist, M. van., Chin-A-Fat, N. & Kwakkelstein, T. (2013). *Pop-up publieke waarde*. Den Haag: NSOB.
- Stolle, D. (1998). Bowling together, Bowling alone. *Political Psychology*, 19(3), 497-525.
- Stolle, D. & Rochon, T. R. (1998). Are all associations alike? *American Behavior Scientist*, 42(1), 47-65.
- Tajfel, H. & Turner, J. C. (1979). An integrative theory of intergroup conflict. In W. G. Austin & S. Worchel (reds.), *The Social Psychology of Intergroup Relations* (pp. 33-47). Monterey: Brooks Cole.
- Terpstra, M., Smal, E., Stubbe, W. & Berkelaar, K. (2007). *Sterktes van nu, de kracht van 2015*. Utrecht: Movisie.
- Tidwell, M. V. (2005). A social identity model of prosocial behaviors within nonprofit organizations. *Nonprofit Management & Leadership*, 15(4), 449-467.

- Tonkens, E. H. (2014). Afscheidsrede. *Vijf misvattingen over de participatiesamenleving*. Universiteit van Amsterdam.
- Tonkens, E. H. & Verhoeven, I. (2011). *Burgerinitiatieven: Een proeftuin voor partnerschap tussen burgers en de overheid*. Universiteit van Amsterdam.
- Uitermark, J. & Duyvendak, J. W. (2008). Citizen participation in a mediated age: Neighbourhood governance in The Netherlands. *International Journal of Urban and Regional Research* 32(1), 114-134.
- Ultee, W. C., Arts, W. A. & Flap, H. D. (2003). *Sociologie: Vragen, uitspraken en bevindingen*. Groningen: Noordhoff Uitgevers bv.
- Uslaner, E. M. (1999). Vrijwilligerswerk en sociaal kapitaal: effecten van vertrouwen en religie op participatie in de Verenigde Staten. In P. Dekker (red.), *Vrijwilligerswerk Vergeleken* (pp. 181-204). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Uslaner, E. M. (2002). *The moral foundations of trust*. Cambridge University Press.
- Veldheer, V., Jonker, J.-J., Noije, L. van & Vrooman, C. (2012). *Een beroep op de burger*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Vermeij, L., Houweligen, P. van & Hart, J. de (2012). Verantwoordelijk voor de eigen buurt. In V. Veldheer, J.-J. Jonker, L. van Noije & C. Vrooman (reds.), *Een beroep op de burger* (pp. 254-273). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Völker, B. G. M. (2005). *Burgers in de buurt*. Amsterdam University Press.
- Voorberg, W., Bekkers, V. & Tummers, L. (2013). *Co-creation and Co-production in Social Innovation*. Rotterdam.
- Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid. (2012). *Vertrouwen in burgers*. Amsterdam University Press.
- Wiepking, P. & Maas, I. (2009). Resources that make you generous: effects of social and human resources on charitable giving. *Social Forces*, 87(4), 1973-1995.
- Wijdeven, T. van de (2012). *Doe-democratie: over actief burgerschap in stadswijken*. Delft: Uitgeverij Eburon.
- Wijdeven, T. van de & Hendriks, F. (2010). *Burgerschap in de Doe-democratie*. Den Haag: Nicis instituut.
- Wilson, J. (2000). Volunteering. *Annual Review of Sociology*, 26, 215-240.
- Wilson, J. & Musick, M. (1998). The contribution of social resources to volunteering. *Social Science Quarterly*, 79(4), 799-814.
- Wilson, J. & Musick, M. (2000). The effects of volunteering on the volunteer. *Law and Contemporary Problems*, 62(4), 141-168.
- Yamagishi, T. & Yamagishi, M. (1994). Trust and commitment in the United States and Japan. *Motivation and Emotion*, 18(2), 129-166.